

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL: 9 Cilt :9 SAYI: 51 MART NİSAN 2026

**CUMHURİYETİMİZİN
DEĞERLERİNİ
KORUYALIM**

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ CİLT : 9 YIL : 9 SAYI : 51 MART - NİSAN 2026

YAZAR	YAZI BAŞLIĞI	SAYFA NO:
SENCER KARACALIOĞLU	ŞURADAN BURADAN	01-02
Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN	Türk Dil Kurumu' (1932-1982)	
	(Türkoloji, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu: II)	03-06
MUSTAFA OKAN BABA	ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ ÇEKİM ERLERİ	07-10
Prof.Dr. SÜREYYA ÜLKER	KURTUMAN (PİSUM)	11-15
NURAY GÖK AKSAMAZ	SANATSAL ALANDA YARATICILIĞIN DİL İLE İLİŞK İSİ	16-18
ERAY CANBERK	UÇAK YOLCULUĞU BANA GÖRE DEĞİL	19-23
FERHAT ÖZEN	Önce Eğitim Gitti Sonra Her Şey	24-25
YILMAZ ÇONGAR	SABAHATTİN ALİ	26-39
HASAN AKARSU	DÖNDÜ AÇIKGÖZ Atatürk'ün Kızı	40
HİKMET KURTER	ANKARA YOLUNDA	41-46
46ARKA KAPAK		

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

ETEKLERDEKİ TAŞLAR DÖKÜLDÜ

İktidar Partisi AKP ve açılım saçılım politikası destekçileri MHP ve DEM parti söylemleri ve eylemleriyle Atatürk'ün önderliğinde Türk Ulusunun kurduğu, Tek merkezli, laik, (üniter) Ulus Devleti yıkıp yerine federatif yapıli etnik ve dinsel yapıli federatif bir devlet kurup sonuçta Türkiye'yi Suriye'ye çevirmek kararlılığın da olduklarını açıkça duymak isteyenlere duyurdular.

Açılım saçılım Komisyonuna verilen ad da çok cilalı: ^Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu, Sloganı: Terörsüz Türkiye. AKP açıkça yetkili ağızlardan Türkiye'de üst kimliğin İSLAM olduğunu açıklamıştır. DEM Partisi ise, Kürtçe'nin eğitim dili olmasının yanı sıra Eşit Yurttaşlık söylemini yineleyip durmaktadır. AKP ve destekçileri Türkiye'nin Türk, Kürt. Arap etnik yapıli bir federasyona, İslam üst kimliğiyle dönüştürülmesinde de anlaşmış görünmektedir. Bütün bu işler Anayasanın emredici ve bağlayıcı maddelerine karşı olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'na göre :

I- Devletin şekli

Madde 1- Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II-Cumhuriyetin nitelikli

Madde 2- Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

III- Devletin bütünlüğü, resmi dili, bayrağı, milli marşı ve başkenti

Madde 3-Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.

Milli marşı "İstiklal Marşı"dır.

Başkenti Ankara'dır

LV- Değiştirilemeyecek hükümler

Madde 4- Anayasa'nın 1 inci maddesindeki devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2 nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3 üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

V- Kanun önünde eşitlik

Madde 10- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir

(Ek fıkra : 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Evlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürllüer, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazileri için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde(...) kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

XI- Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü

Madde 11- Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

II- Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

Madde 42 – Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

(...) Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez...

(3)

‘Türk Dil Kurumu’ (1932-1982)

(Türkoloji, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu: II)

Ömer Demircan, yeniden Türk Dili D. Mart-Nisan 2026: s.1-8.25 Şubat 2026

“Türk Dil Kurumu”, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**’ün 26 Eylül 1932’de topladığı dil kurulutayında: “*halkın konuştuğu Türkçeden çağdaş bir ‘yazı-dili’ geliştirmek amacıyla örgütlenip çalışmış tek dil kurumu idi.* 1975 yılında benim de üye olduğum, bağımsız çalışan kurumun bütün üyeliklerine, çalışan görevlilerin işlerine 1982 sonunda “12 Eylül 1980 Darbesi” yönetimince son verilerek, 50-yıllık birikim de bir anlamda sonlandı. “*TDK kapatıldı*” demek daha doğru. Ondan sonra “*Türk Tarih Kurumu*” ile birlikte “*Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*” çatısı altında : yeni görevliler, üyeler ile yeniden örgütlenerek **AKDTYK-TDK** olarak çalışmaya başladı.¹

DİL konusunun doğru anlaşılması bakımından, “*dil-ABC-din*” tekelleşmesi üzerine tarihsel bir özet verilmesi doğru olacaktır. İÖ-3000 öncesinde Sümerler daha önce kullandıkları resimyazıyı soyutlar. İmler önce 90 derece sağa yatırılır: B = *ev*, D = *kapı*, (180 derece döndürülen) A=*öküz*, ... gibi resimler çizgisel “çiviyazı biçimlerine girer. İmler Sümercede anlamlı (: “**kök** : *su, yaz*”, “**ek**: *-ki, -Dan*” gibi) tek-hece yazar. Öteki dillerde ise “*sesel-hece ile eşlenir*”. Çiviyazısı İÖ 2500’de son biçimini alır. Özel bir yazaç ile kil tabletlere *çivi biçimli bir izleyici* ile biçimlendiği için, yazıya “çiviyazısı” denmiş.

Çiviyazısı ilkin yöreye egemen olan Akad Samicesi: Akadça’ya uygulanır. O süreçte “anamlı” kök-hece yazan imler, en azından bir bölümü, “*sesel-hece*” yazan imlere dönüşmeye başlar.² Sami dillerinin sözcük kökleri “üç-ünsüz”lü (“**b-t-k**”: *kitap, katip, katab-, kutub*) çerçeveler içine yetleşen üç ünlü /**a, i, u**/ ile birimlenir. Ancak *Kramer* (1981) içinde yoksa da *Dringer* (1968) içinde Fenikece’de tek ünsüz olan 21 dolayında sözcüğün yazımına dayanılarak : “**tek yazım iminin tek-ünsüz ile eşlenmesi**” gerçekleşir.

Fenikeliler, İÖ 1250’de tek ünsüz içeren, ünlüleri sözlü olarak katılabilen tek-heceli 21 dolayında sözcüğü yalnızca ünsüz-harferle yazarak ilk ABC’yi bir “ünsüz ABC”si olarak kullanmaya başladılar. İÖ 1000- sonrasında Yunan adalarına egemen olunca, Grekçe ünsüzlere uygulanan (**ünsüz-ses** = yazım-**imi**) eşlemede geriye beş /**a, e, i, o u**/ harfleri artar. Onlarla da **ünlüler** yazılarak İÖ 1000-900 arasında ünlüleri de yazan ilk ABC uygulamasına geçilir. Başka araştırmacılar, o bilginin uydurma olduğunu belirtiyorlar. Çünkü, Sümerce’de /**Su**/, **De-**, **Ye-**, **Ne**, ... **aL, eV**, .../ gibi kök yazımları, /-(s)İ, -(y)Ä, -ki, -(İ)ş, ... gibi ek yazımları olduğu, öteki Sami dillerine daha önce uygulandığı için eşleme daha İÖ 2000’li yıllarda, Akadça sözlük derlenirken yapılmış olabilir.³

ABC’nin bulunmasıyla bilginin zaman ve mekandan özgürleşerek üretimi, birikimi, paylaşımı, saklanması, korunması gerçekleşmiş. Okuma yoluyla yazı-dilinin ussal gelişmeye desteği sağlanmıştır. Ancak “yazı-dili”nin egemenlik yanında bireysel, toplumsal eğitime, sağladığı katkının büyüklüğü anlaşılınca denetim için yeni bir kurum yaratılmıştır: tek-tanrılı dinler: **İÖ700-Musevilik, İÖ0001-Hristiyanlık, İS 622- İslâmlık**. Her **dine** ayrı bir **dil**, ayrı bir **ABC** seçilerek: ‘**Dil-ABC-Din-**’ tekeline bağlı bir egemenlik kurumuna dönüştürülür. Daha sonra iç bölünmelerle **mezhep Katolik-Latine, OrtodoxGrekçe, Rusça** ABC’leri, **Sünni İslâm** Arap-ABC-tekelleri oluşturulur. Oradan XVI yüzyılda Avrupa, egemen devletlere bölünerek ortak devlet-dilleri, **ulusal ABC**’ler ile yönetim ve aydınlanma dönemine girilir.

Anadolu’da Osmanlı dönemi.

Selçuklu Devleti beyliklere ayrılınca, *Hristiyan halkın yoğun yaşadığı İznik bölge*’sinde Osmanlı Beyliği kurulur. Her nasılsa müslüman olan Hristiyanlar devşirilerek bir yandan *devşirme “yeniçeri ordusu”* örgütlenir, öte yandan yetenekli kişilere yönetimde görev verilir. 1402’de Timur’a karşı Ankara Savaşında Alevilerin cephe değiştirmesi ile ayrılık dışa vurulur. Tarihçi H. İnalçık, Fatihe gelene değin dışlana-dışlana yönetimde hiç Türk kalmadığını belirtir. O tekel, **1826**’da “*Vaka-i Hayriye*” ile sona erer.

Arap ünsüz ABC’si bir türlü Türkçeye uyarlanamaz! Örneğin ikilemeler “boşboş > b-ş-b / ş > başab / ş / başib/ ş, ya da buşab / ş” olabilir. Bir sözcük tabanına birden çok sonek katılırsa, öyle birimler okunamaz, okunamamıştır. **Osmanlı Devleti**’nde üniversite “*Dar-ül Fünun-i Osmanî*” açılıp

ancak 1900'den sonra sürekli eğitime geçilebilir. “Anadolu Selçuklu Devleti”nden aktarılıp Osmanlı yönetiminde kullanılan dil, **Arapça-Farsça**, yüzde-on dolayında da **Türkçe** içerir. 1 Kasım 1928'de **Harf Devrimi** ile “**Yeni Türk Harfleri**” Türkçe yazıma uygulanana değin Türkçe çağdaş yönetim, eğitim, yazındışı kalır.⁴

Devşirmeler yabancı anadilli oldukları için, Müslüman yönetim dilini değiştirmez, Osmanlı Devleti son bulana değin her dil birimi kendi ABC'si ile yazılarak oluşan yazı-dili Osmanlıca'nın doğru, akıcı yazılıp okunuşu bir türlü gerçekleşemez. En son **1917**'de **Enver Paşa** harfleriyle düzenlenen yazılı iletişim denemeleri de başarısızlıkla sonuçlanır. Osmanlı Devleti 1918'de sona erer. Büyük Britanya imparatorluğu, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İtalya işgallerine karşı açılan Kurtuluş Savaşı kazanılarak **29 Ekim 1923**'de **Türkiye Cumhuriyeti** kurulur. Ulusal-devletin yönetim-dili Türkçe olur.

1923-1950 Türkiye Cumhuriyeti dönemi.

Öncelikle, Osmanlı'nın beşyüzyıldır engellediği: *nüfusa katılma, seçme, seçilme, sosyal yaşam, çağdaş eğitim, üretim-paylaşım da eşitlik* hakları, 1926'da çıkarılan **Medeni Kanun** ile, yurttaşların yarısını oluşturan kadınlara da tanınır. Yüzde doksanı okur-yazar olamamış halk için, Türkçeye: yalnızca Türkçe sözcükleri sesbirimsel olarak doğru yazan “**Yeni Türk Harfleri**” ile *bilimsel, kısa sürede kolayca öğrenilebilir*, bir ABC yapılarak 1 Kasım 1928 **Harf Devrimi** ile uygulamaya geçilir. 1927'de açılmaya başlanan “*millet mektepleri*”nde 1 Ocak 1930'dan başlanarak herkese okuma-yazma öğrenme olanağı tanınır. 1935 yılına değin 3,5 milyon kişi okuma-yazma öğrenir.

Lise mezunları arasından sınavla seçilen en yetenekli gençler yükseköğrenim için devlet bursuyla 1925'te Avrupa üniversitelerine gönderilecekken, “*İngiltere destekli Şeyh Said İsyanı* yüzünden ertelenerek ancak 1928'de Batı ülkelerine gidebildiler. O uygulamada devlet bursuyla 5000 öğrenci, aile ödeneğiyle 5000 genç öğrenim görmüş. Bitirenler 1933'te yurda dönmeye başlayarak eğitimlerine uyan görevlere atanmışlar. Bir bölümü İstanbul Üniversitesinde yabancı dilde anlatılan derslerin Türkçeye andaş çevirisi ile öğretimde çalışmış, 1939-1946 arasında ise “494 Batı klasiğinin Türkçeye çevrilmesine çok yoğun emek vererek Dil-Devrimi'ne en önde destek sağlamışlar.

1931'de halka *çağdaş eğitim, kültür, sanat alanlarında kurs, kütüphane, toplantı, öğretim-eğitim, tiyatro* hizmeti sunan Hakevleri açılır. 1950'de Halkevi, Halk-odası sayısı 4350 dolayına ulaşır. Ne yazık ki **Demokrat Parti** yönetimi 1951'de hepsini birden kapatarak bütün etkinliklere son verir.

1932'de “*Türk Dili Tedkik Cemiyeti*” kurulur. 26 Eylül'de topladığı ilk “**Dil Kurultayı**”nda “**Halkın konuştuğu dilden çağdaş bir Türkçe yazı/yazın-dilli yaratılması**” için “**Dil Devrimi**”ni başlatır. Çalışmalara bütün devlet görevlileri, aydınlar, halk var gücüyle katılır. Sözlü dilde kullanılan Türkçe sözcüklerin yurt çapında derleme, alıntı sözcüklere Türkçe karşılık bulma imcesine öncelik verilir.

“Alıntı sözcüklere Türkçe karşılık bulma” anlamında ÖZLEŞTİRME'ye bir yandan TDK, devlet görevlileri, öte yandan halk ile aydınlar katılır. Yabancı sözcükler **Hakimiyet-i Milliye (Ulus)** gazetesinde yayınlanır. 12 Mart 1933'ten başlayarak her gün Anadolu Ajansı, ve radyodan ülkenin her yanına toplam 92 sormaca duyurulur. Bir örnek olarak **Liste 5** şöyledir: *Eb'at (boyutlar), ebedi (sonsuz), ecel (ömrün sonu), ecir (gündelikçi), ecir < ecr (ücret), ecnebi (yabancı), ecram (ruhu olmayan varlık), ecza (ilâç, bölüm, parça), edat (gramer: ilgeç vb), edep (terbiye, incelik), edebiyat, ezeli (başlangıcı olmayan)*.⁵ Amaç okurların yazarların imeceye katılmasını sağlamaktır. Ayrıca, “Halk ağzından Türkçe sözcük **DERLEME**” (*yayınlanan 12 cilt*), Cumhuriyet öncesi yazılı metinlerde kullanılmış Türkçe sözcükleri **TARAMA** (*yayınlanan 8 cilt*) çalışmaları yapılır.

Kurultayda TDK dokuz çalışma kolu 1932 Osmanlıcasıyla şunlardır: “*Linguistik (dilbilim), Etimoloji (Kökenbilim), Gramer-Sentax, Lugat (İstilah-kolu), Filoloji-Lugat, Derleme, Neşriyat (Yayın-Basım), Terim, Tüzük*”. 1936'da derneğin adı “**Türk Dil Kurumu**” olur.

1933 Yabancı okullarında Hristiyanlık propogandası yapıldığı öğrenilince 1933'te bir yasa ile: herkese devlet-okullarında ilk-öğrenim devlet eliyle, ücretsiz, zorunlu kılınıp, Türkçe ile verilmesi yasaya bağlanır. Yabancı okulları ortaöğrenim öncesi “*yabancıdile hazırlık*” öğretimi vermek zorunda kalır.

“*Ulus-devlet*” evrimine bir katkı sağlayamayacağı anlaşılan “*İstanbul Dar-ül Fünun'u sonlanır*. **1933**' yılında **Atatürk**, bir maddelik: “*İstanbul Dar-ül Fünun'u lâğvedilmiştir. Onun yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur*“ içerikli bi yasa ile, **Türkiye Cumhuriyeti**'nin ilk üniversitesi açılır. Hitler baskısından dolayı Almanya ve öteki Avrupa ülkelerinden göçmek zorunda kalan üniversite öğretim üyeleri Türkiye'ye sığınır. İstanbul'a gelenlere Üniversitenin kuruluşunda görev verilir. **Sosyal bilim-**

ler bölümlerini kuranlardan bir bölümü Avrupa Üniversiteleri **Orientalism** (1312-) bölümlerinde çalışmış olan öğretim üyeleridir. Örneğin “*Türk Dili ve Edebiyatı*” bölümünü kuranlar orientalisttir.⁶

O nedenle **Türkoloji/Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**’nde, Osmanlı-yazını ağırlıklı bir izlençe ile Osmanlıca eğitim öncelenir. O öncelik “**lise edebiyat kolu**”nda Türkçe, Türkçe yazın yerine -uzun yıllar (1957-) liselerde çalıştığım için biliyorum-, en azından 1970’lere değin **Osmanlı şair ve yazarların metinleri** öncelenip okunmuştur. Öğretmenler Osmanlıca’yı öncelemelerine karşın, Türkçe öğrettiklerini sanarlardı. En önde söylenen adlar arasında: “A.H. **Tanpınar**, **Yahya Kemal**, A. **Hamid**” geliyordu. Türkçe’nin şair ve yazarları ancak ders-dışı metin olarak okunabilirdi. İstanbul Üniversitesinde eğitim üzerine (1998)’e değin yalnızca “**öğretmenlik sertifikası**” ortak dersleri verilirdi. “İ.Ü. **Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi**”, eğitimle ilgili ilk fakülte, (1999) yılında açıldı.⁷ Nasıl bir Orientalist yönleme ise, o bölümlerin öğretim üyeleri Dil Devrimine karşı tutumda kaldılar.⁸

1934 yılında “**SOYADI**” yasası çıkarılarak: 600 yıllık “*Sarı-çizmeli Mehmet Ağa*” türü kimliksizlik: “*Çoban Mehmet, Borazan’ın Ahmet, Ahmet Usta, Telci Şerif, Hacıçırak Fatma*” gibi mahalle, köy tanımları, “**niteleyici+nitelenen**” dizimli “**tamlama**” karşıtı: soyad-son dizimli, her sözcüğü vurgulanan “**nitelenen+ ayırıcı**” dizimli “**Ömür Demircan**” gibi yurttaş adlamaları ile kesinlendi. T.B.M. Meclisince Cumhurbaşkanı “*Gazi Mustafa Kemal*”e, yasa ile “**ATATÜRK**” soyadı verildi. Yurttaşlar soyadlarını ya TDK’nca yayınlanan (1934) “**Tarama Dergisi**” adlı sözlükten seçtiler, ya da kendileri türeterek bir anlamda Türkçe özleştirmeye katılmış oldular.

1935 yılında “**ilkokul öğretmeni yetiştirme**” sorunu henüz çözümlenmemiştir. Herhangi tutarlı bir öneri de ortada yoktur. Atatürk, Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan ile görüşür. Sonuçta askerliğini çavuş olarak yapmış, “*kuşağının en zeki ve yetenekli köylü genç*”lerden yararlanmayı düşünerek, her köyden bir aday seçilip **Eskişehir-Çifteler** çiftliğinde toplanır. 1936 yılında bir yıl süreli eğitim başlar. İlk ders anlatılır. Sorulan sorular yanıtsız kalınca, görevli öğretmenler ne yapacaklarını bilemez. Akşam, öğrencilere öykü okunur. Sorular gene yanıtsız kalır. Ancak, kitap okuma öğrencilerin ilgisini çeker. Ondan sonra akşamları birlikte geç saatlere değin kitap okumaya başlarlar. Bir süre sonra köylü gençlerin dili açılır. Bir ders yılı eğitim sonunda çavuşlara öğretmenlik belgesi verilip herkes “**eğitmen olarak kendi köyüne**” atanır. Nedeni de: *barınma, iklim, köye, halka uyum sorunuolmasın*, hemen işe başlayıp sürekli çalışmalarını sağlamaktır. Çünkü, daha önce köylere öğretmen olarak atanan kentli gençler köy yaşamına uyum sağlayamayıp kısa süre sonra köyden ayrılıp öğretmenliği bırakmışlar.

1936 yılında “**ilköğretim, ortaöğretim terimleri**”ni Türkçeleştirme çalışması başlar. Atatürk kendisi: “*eksi, artı, toplama, çarpı, bölü, ...; doğru, eğri, aç, üçgen, eşkenar, dörtgen köşegen, yamuk, ...*” gibi **Matematik** terimlerini Türkçeleştirir. Bir yandan da ders kitapları yeni terimlerle yazılarak okullar, Türkçe yeni terimlerle yazılmış ders kitaplarıyla 1938 öğretim yılına girerler.

1936 yılında “**İlköğretim Genel Müdürlüğü**”ne vekâleten **İsmail Hakkı Tonguç** atanır. Bir-iki yıllık eğitim sürecinde “**öğrenme-yöntemi**” de ortaya çıkar: “**yaparak-yaşayarak öğrenme**” yöntemi köylü gençlerden öğrenilir. Kurtuluş Savaşını kazanıp Türkiye Cumhuriyetini kuran Cumhurbaşkanı **Gazi Mustafa Kemal Atatürk** 1938 yılında aramızdan ayrılır. Yerine **İsmet İnönü** Cumhurbaşkanı seçilir. Milletvekili olan “**Hasan Âli Yücel**”i Milli Eğitim Bakanı yapar. O yıl başlayan II. Dünya Savaşı ortamında **4Köy Öğretmen Okulu** açılır.

Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**’nün desteği, eğitim eğitiminde edinilen deneyimle, o 4 köy öğretmen okuluna 10 okul daha eklenerek 1940 yılında **Köy Enstitüsü** adıyla eğitim-öğretime başlar. **İsmail Hakkı Tonguç** da İlköğretim Genel Müdürlüğüne asaleten atanıp köy okulları için öğretmen yetiştirme süreci hızlanır. 1943 yılında da köy enstitülerine öğretmen yetiştirecek Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü açılır. Başlangıçta her köyden en yetenekli ilkokul mezunu bir genç, öğrenci olarak alınır. Köy yaşamına uygun bir üretici yaklaşım, **yaparak-yaşayarak öğrenme** yolu ile 5 yıl süreli eğitim verilip kendi köyüne öğretmen olarak atanır.

1939 yılında toplanan “*Türk Neşriyat Kongresi*” ardından **MEB Tercüme Bürosu** yeniden örgütlenip en seçkin Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi kararlaştırılır. Avrupada yükseköğrenim görüp yurda dönen “*promethe*” gençlerin de katılımıyla 1946’ya değin 494 dolayında Batı klâsiği özenle Türkçeye çevrilip devlet matbaasında çok sayıda basılarak *okul, Köy Enstitüsü, bütün yurtta 4300 dolayında halkevi, halk okuma odası* kitaplıklarına yeter sayılarda yollanıp okurlara sunulur. O kitaplar en çok köy enstitülerinde okunur.

1945’te *İkinci Dünya Savaşı* bitince 1946 yılında ABD-İngiliz baskısı, güdümü ile **Hasan Âli Yücel**, Milli Eğitim Bakanlığından ayrılır. Yerine gelen **R. Ş. Sırer**’e 1946’da *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü* hemen kapatılır. Bu da İstanbul Üniversitesi açılırken “**Eğitim Fakültesi**”nin kuruluş-

dışı bırakılması gibi. Adları değişirse de *Köy-Enstitüsü* izlenceleri, öğretmenleri değiştirilip tarımsal ilişkiye son verildiği için, 1946'da kapatılmış sayılır. Köy Enstitüleri uygulaması 1950'ye değin sürer. 1947'de Ankara-Ulus'taki **Milli Eğitim Bakanlığı** (ahşap) **binası çatıda beş yerdentutuş-turularak yaktırılıp yerle bir edilir**. Bütün belgeler yanıp kül olur. Eğitim belleği yok edilir. Köy Enstitüleri öğretmenleri başka okullara atanır, **MEB Tercüme Bürosu** yöneticileri, çevirmenleri görevden ayrılır. Tahsin Banguoğlu MEB olunca 1949 yılında İmam-Hatip okulları yeniden açılır. *Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Dairesi* 'nde ABD'li üyeler görev alır!

1940-1946 arasında Toplam 21 köy enstitüsünde 17.000 mezun: *ilk-okul öğretmeni+sağlık memuru* yetiştirilir. "*İlköğretmen okulu*" adı verilip öğretim süresi 6 yıla çıkarılarak kapatıldıkları 1952-53 öğretim yılı sonunda mezun sayısı 53.000 dolayında olur. Aydınlanma ortamının zenginleşmesi açısından onlara 10.000 dolayında Batı'da çağdaş yükseköğrenim alıp yönetime, imeceye katılanları da eklemek gerekir.

1951 seçimlerini kazanan Demokrat Parti, İzmir-Kızıllıçullu Amerikan kolejinde yabancılaştırıcı eğitim almış A.Menderes başbakanlığında **Türk Dil Kurumu** ile **Türk Tarih Kurumu**'na devlet ödeneğini keser.⁹ Ondan sonra Kurum'lar, Atatürk'ün mirasından bıraktığı yıllık katkı, yayın gelirleriyle çalışmalarını sürdürürler. 1951 yılında ayrıca 4300 dolayında halkevi, Halk Odası, kitaplıkları kapatılarak çalışmalarına, etkinliklerine son verilir. Yönetimin beğenmediği kitaplar, Halkevi kitaplıkları, Köy Enstitüleri kitaplıklarından ayıklanıp yeniden kağıta dönüştürülmek üzere kamyonlara yüklenip SEKA'ya götürülür. Kepirtepe'den yollanan kitap yüklü kamyonu ben de görmüştüm. 1953 yılında **Maarif Kolejleri**, açılarak Fen öğretim dili İngilizce'ye dönüşür. Öylece, devlet okullarında öğretim-dili ikilenip göçecek yetenekli beyinler seçilip eğitilir. Orientalist Batılı öğretim üyelerince kurulan, yapılanan Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde çalışan öğretim üyelerinden bir bölümü **Dil Devrimi**'ne, dolayısıyla **Türk Dil Kurumuna** karşı yorumlar üretim sürecini başlatır.

Orta ve yükseköğrenime giriş, özel okullara öğrenci seçme sınavlarından Türkçe betimleme yanırları: "*öğretmen öyle anlıyor*", "*sınavlarda öğrenciiler (yanlışı yinelemede) başarısız olur*" kaygısıyla düzeltilemiyor! O Anglo-ABD tuzağı bugün de sürüyor. Uydurma betimlemeler kitaplara, öğretime "*doğru*" diye giriliyor. Bu durumda "giriş" sınavları Türkçe doğru betimlemeyi engelleme aracına dönüşmüş oluyor. O yüzden bir dergi, yazılarımı yayınlamaz oldu!!! Aşağıda, "A-Ç: 1-27": veri tabanına dayalı olarak incelenmesi gereken gerçek Türkçe dil ayrımları, ardından Orientalist çevirisel eşleme ile oluşan terimler, o yargıların Osmanlı döneminde tersine çevirisel yakıştırma terimleri "D : 28-35" verilmiştir.

"A-Ç: 1-27"gerçek TÜRKÇE DİLBİLGİSİ KONULARI.

TÜRKÇE Dil bölümü, ussal işlemler ~ (30)	Türkçe işlem + örnekler	T. Tekin 1968, 2000 içindeki açıklamalar
A. Yalın KÖK-ler	Birileme:	
1. KÖK-taban hece	i. Türkçe kök-tabanları " kapalı " tek-heceli, yansıma 30 sesbirim ile birimleniyor.	<i>Uyumdışı</i> -
2. Yansıma biçimli	Beş-duyusal, ayrıca sesorganı-ses letim ilişkili yansıma "köktaban"lar	
B. EKLER	<i>Ekler sesuyumsal</i> 15sesbirim ile biçimlenir.	
3. Türetme ekleri ?	Türetme ekleri çoğunlukla "vurgulu".	
4. Sözdizimsel ekler	Sözdizim ekleri yarından çoğu "vurgusuz".	
*3. EK yazımı	Sesbirimsel yazım	
5. Eşsesli ekler,yanaşık konum	i. Eşsesli, eş-işlevli , "(vurgulu ek +) vurgusuz ek: -Dİ, -mİŞ, -kën, -sÄ, -İÄ. ii. Eş-sesli, ayrı işlevli , tümcecik-son konumlu ayrı-yazımlı vurgusuz ekler: -dÄ, -mİ, -ki	
6. VURGU, son ek-lemeye bağlıdır.	i.Vurgulu -ekler birimson konumda vurguyu kendi üzerine çeker. Vurgusuz ekler, vurguyu kendinden önceki hecede durdurur. ODAK seçer.	
7. EK biçimleme	(4) 7 ayrı birimleme işlemi + koruma-sesi .	
8. Ses uyumu	(1) 7 işlemler, heceleme sesel tek kural.	- *Görüleni sese bağlı açıklama.
9. Koruma sesleri	/y/ ötekiler yok! Yalnızca hece-altı ek biçimi-ne değil vurgu-sönüşü gereken bağlamda da	

10 Eşbiçim ±vurgulu ekler	Ek yazımını bilmiyor	
Ç. Ussal SÖZLÜK		
11. Sonekle türetme	Çoğunlukla taban türdeğiştirerek anlam koşan 80 dolayında ek.	+
12. Tamlama	i. Tamlama: söz dizim-i, dil bilim-i ii. Terim üretimi: sözdizim, dilbilim.	
13. İkileme: tür değiştirir.	35 ayrı tür ikileme biçimlenir	*Tekrar -
14. İlgeçli-niteleyici	“buz-gibi” soğuk, deli-gibi, ...	-
15. Eş-biçim +tür-değişimi	“kar-” (eylem), <i>kar</i> (ad), çal- / çal-/çal	±
16. Bileşik sözcük	Ev-genci (çalışabilir işsiz, evde oturan, genç)	+
Ç. Ussal SÖZDİZİMİ	İşlevleme eklerle bağlı. Konumlama bilgisel	-
17. Dizimsel sonekleme, sonek konumu	Kök tabanlarının kapalı tek-hece olduğu. İkin-ci hecede sonekleme başladığı, 30 sesbirim karşılığın 15’e düştüğü bilinmez. -	
18. ÇATI	Etken/ etkilenen /etkileyen, dönüşlü, işteş, ettirgen, ettirten, zorlayan, gizil,	
19. İşlevleme	Sonekle işlevleme	
20. Bilgisel konum	Sözlüksel / sözel birimleme	-
21. Düşüm, dışlama	i. Düşüm % 50. +” verili ”-içerik dışlama	
22. İzleme	Düşen sözel öge sonekle, adilla izlenir.	-
23. Adıllama	“ Verili ” <i>içerik izler</i> , <i>izleme</i> eklerine taban olur	-
24. Odaklama	Olağan konumsal odak (niteleyici+eylem /ad/niteleyici taban) Karşıtsal odak: konum-kaydırma, vurgusuz-ek ile, odaklayıcı ilgeç ile. “ Devrik-tümce, ” bir odaklama alt türü. %30+	
25. Devrik tümce¹⁰	Bilgisel, ezgisel, duygusal işlem. %30+	1965 tezde yok.
26. Ritim	EK vurgusuna dayalı. /*Sözcük vurgusu-süreli (R. Nash, 1970), yanlış.	
27 SÖYLEM	Edimsel seçim: söyleme/sözel /etkisel edimler	

“D: 28-36”: Türkçedışı, uydurma konular, Osmanlı eşlemeleri.

D. TÜRKÇE-dışı uydurma konular		
*28. Türemiş kök	Türetme eki anlamlı tabana eklenir. Türetme kök olmaz. -	
*29. *Sözbaşında /m-/ Sözcük başı Kök-başı	Tekin, yargısında geçen “ Söz başında /m/ fonemi bulun-madığı ” yagısı “ sesbi-limsel ” bir anlatım değil. Türkçe yapılanmaya göre “sözcük başında” denmesi de açık say-ılmaz. Çünkü, birinci kök-heceler 30 sesbirim, ikinci heceden başlayan soneklemede ekler 15 sesbirimle birim-lenir. Sesbrimsel doğru ayırım “ kök başında ” olmalıdır. Ötesi yazı-dili Osmanlıca’yı “ okuma ” ile ilgilidir.	
*30. Eylem kökleri	“ -mAk ” ekli sözlük girdileri. Eylem-tamlama yok sayılıyor! -	
*31. EK fiil	Uyur <i>i-di-k / gider iken</i> , oynar imiş, gelir <i>ise</i> Taşıyıcı /i-/ = / ri / hecesine denmiş.	
*32. Cevher fiil	i-mek fiili , ? <i>Orhun Yazıtları</i> : ? “ erti ”	
*33.*Çekim (yoktur)	Çekim yok, birimler dizim ekleriyle ulamlanıp işlevlenir.	“ çekim ” kullanılması yanlıştır.
*34. Tamlama	*Yalnızca ad-tamlaması, <i>eylem-tamlamasız</i> açıklama. -	
*35. Devrik tümce¹¹	Bilgisel, ezgisel, duygusal “odaklama-alt işlemi. Osmanlı : Türk cümlesi yüklemle biter. 1965 tezde yok.	
*36 Ritim	* Sözcükvurgusu-süreli (R. Nash, 1970)	
...		

¹Benzer biçimde 1980’den sonra ABD, toprağını eken köylülere dekar başına “yardım” adı altında karşılıksız ödeme-uygulaması başlamıştır. Toprağı az olanlar tarlalarını başkasına kiralayarak bir yandan kendine düşen ürün payını, öte yandan devletin ödediği karşı ödemesiz yardım payını alarak çiftçiliği bırakmıştır. Bir bölümü de zamanla en yakın ya da uygun kasabaya göçmüştür. Çiftçilik yapan sayısı azalmış, çok sayıda köy

boşalmıştır. Tarla satın alıp ekim alanını genişletenler de 1980-2000 arasında zenginleşmişlerdir. Böylece, daha önce madencilğe açılmayan alanlarda madencilik 2000'den sonra genişleyerek topraklarımız yabancı maden şirketlerinin bir yandan maden, öte yandan orman talanına açılmıştır.

² Sümer devleti İÖ 1400'lerde son bulur. O süreçte çiviyazısı bütün Ortadoğu Sami dilleri ile öteki dillere de uygulanır. Sümer dili, kitabelerde İÖ 200'lü yıllara değin kullanılır.

³ Sümer evlerinde tablet kitaplıları bile varmış. Burada sorun, Sümerce: Türk Dilleri ailesinden bir dil olduğu, İngilizler gerek Çanakkale'de gerekse Türk Kurtuluş Savaşı'nda üstüste iki kez Türklere yenildikleri için, hınçlarını bitmez-tükenmez, o tür orientalist çarpıtmalarla almış oluyorlar.

⁴ **TEK TANRILI DİNLER:** Hz. (i) Musa dini İÖ 700-: **İbranice**. Ortadoğu: Helenler İÖ 330-, Roma dönemi İÖ 250-, 0001-: (ii) Hz. İSA dini **Hristiyanlık**- dil Grekçe >**LATİNCE**, İS 395-, (iii) İS 622- Hz Muhammed dini **İSLAM** : **ARAPÇA**. Türklerin İslam olması İS 950. **TÜRKÇE** Arapça ünsüz ABC'si ile yazılamaz, dışlanır.

⁵ Bk. Demircan, (2000: *İletişim ve Dil Devrimi*, 117).

⁶ Batı üniversiteleri Orientalizm bölümleri iki tür uzman eğitir: (i) sömürülecek Asya ülkeleri kaynaklarını belirleyen bilim adamı, (ii) sömürü amaçlı terör örgütleyici ve uygulatıcı takma adlı İngiliz "Arap Lawrence" gibi casuslar. Bk. **Said**, Edward W. (1978): *Şarkiyatçılık, Batının Şark Anlayışları*, Metis y., 2012. - (1993) *Kültür ve Emper-yalizm*, hil y. 2010. Demircan, Ö. -(2017/1): "Edward W. Said gözüyle Batı'nın "Şark" algısı" **1**, Patika sayı 96, Ocak-Mart 2017, s. 6-11. - (2017/2): "E. W. Said'e göre Batı'nın Şark egemenliği ve Türkiye 2", Demircan Ö.: "*Anadolu'da Türkçe 1: Selçukluca'dan Osmanlıca'ya*, Patika Tem-Agus-Eyl-, 2018, s. 3-6. - "*Anadolu'da Türkçe 2: 'Osmanlıca'lama*." Patika, Ekim-Kas-Aralık 2018, s.63-66 Üvercinka - "*Anadolu'da Türkçe 3: Osmanlıca düzyazı*," Patika 104, Ocak-Şubat-Mart, 2019: 3-6.

⁷ 1982'de yayınladığım "yabancıl dil öğretim" kaynakçasını (55 s. = 56-111) hazırlarken Türkçe öğretim metinlerine de bakmıştım. İçlerinde yalnızca dört dilbilgisi alıştırması çıkmıştı. Demircan Ö.: 1982/K: "*Yabancıl Dil Öğretimi Üzerine Bir Kaynakça Denemesi*", Yabancıl dil: Öğretim Sorunları, Gözlemler, Öneriler içinde s.56-110, İ.Ü. YDO y. 20, 1982. ve Türk Dili DİL ÖDRETİMİ özel sayısı, 379-380 Temmuz-Ağustos 1983, s.242-266.-1982/K: "*Türkçenin Bir Yabancıl Dil Olarak Öğretimi ve Bir Kaynakça Denemesi*", Yabancı-dil: Öğretim Sorunları, Gözlemler, Öneriler içinde s.111-115, İ.Ü.YDO yayını: 20. -1982/K: "*Yönetimin Dilince Yabancı Dil Öğretimi: Yabancı Dil Öğretimine İlişkin Resmi Belgeler Kaynakçası*", Yabancıl dil: Öğretim Sorunları, Gözlemler, Öneriler içinde s.126-151, İ.Ü.YDO y. no: 20.

⁸ Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın anı yazıları okunabilir.

⁹ Eleştiriler için bk. Demircan, Ö. (2000: 196-204).

¹⁰ Demircan, Ö.: (2009): *Devrik Tümce ve Odaklama*, Der y. IX. Bl. . -(1991) *Devriklik Devşirme mi ?*", V. Dilbilim Sempozyumu, Dokuz Eylül Ü: 16-18 Mayıs, Çağdaş Türk Dili, sa.43, Eylül 1991, s. 303-308. -(1992) "*Dil Devrimi ve Devrik Tümce*", A.Ü. TÖMER Dil Dergisi sa.4, Ocak 1992, s.22-32.

Üstelik, o açıklama "tıpkı Orhun metinlerini okuyup 53 devrik tümce ile karşılaştığımı İzmir Kurultayında açıkladıktan sonra: 2000 çevirisine iki örneklilik üç satırlık DEVRİK tümce eklemesi (bk. Demircan, 2009: VIII., IX. Bl. 87-124s) yapılmış. /m/ ünsüzü açıklaması da sonradan (Demircan, 1996: s. 53-54) bakılarak Tekin'in 1965, 2000 metinlerine benzer biçimde katılmış görünüyor.

¹¹ Demircan, Ö.: (2009): *Devrik Tümce ve Odaklama*, Der y. IX. Bl. . -(1991) *Devriklik Devşirme mi ?*", V. Dilbilim Sempozyumu, Dokuz Eylül Ü: 16-18 Mayıs, Çağdaş Türk Dili, sa.43, Eylül 1991, s. 303-308. -(1992) "*Dil Devrimi ve Devrik Tümce*", A.Ü. TÖMER Dil Dergisi sa.4, Ocak 1992, s.22-32.

Üstelik, o açıklama "tıpkı Orhun metinlerini okuyup 53 devrik tümce ile karşılaştığımı İzmir Kurultayında açıkladıktan sonra: 2000 çevirisine iki örneklilik üç satırlık DEVRİK tümce eklemesi (bk. Demircan, 2009: VIII., IX. Bl. 87-124s) yapılmış. /m/ ünsüzü açıklaması da sonradan (Demircan, 1996: s. 53-54) bakılarak Tekin'in 1965, 2000 metinlerine benzer biçimde katılmış görünüyor.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE ÇEKİM EKLERİ

DR.M.Okan Baba

Osmanlıca Türkçesinin çekim ekleri Türkiye Türkçesi

Döneminden farklıdır.

A-İsim Çekim ekleri

1-çoğul eki: -lar -ler:tağlar, yollar, sözler yüzler.

2- İyelik ekleri

1.tş-m,(u)m-(ü)m: aklum, canum,gönlüm

2tş-n (u)n(ü)n ağzundişün

3tş -sı -si kapusı,,kohusı,gözi

1.çş -muz,-müz - (u)muz -(ü) Müzyarmuzişişimüz

2çş -nuz -nüz

3çş -ları -leri başlarına, erenleri

Tamayanek(Genetif) -un -ün -nun-,nünyarun dudağı

Kuşun ayağı işünaslı,kibriyanun,nefsinün,

Yükleme hali -ı -i ,(y)l -(y)i camı, bizi, cefayı nağmeyi

-n iyelik eklerinden sonra gelen yükleme hali eki yaygın olarak kullanılır. Başın, ayağın, yüzün.

-n-ı – n -i- barmağını, ağzını

Yaklaşma hali – a -e yola geldi

Bulunmahali -da- de gönülde başta, canda

Çıkma hali -dan,-taşdendudağundan, gözinden

Eşitlik hali -ca, -ce kılca, bunca, tağca,

Yön ekleri- ra -re -aru -erü taşra, içre

B- Fiil çekim ekleri

Görülen geçmiş zaman -dı -di

1tş -du-m -dü-m uğradumkıldum, benzettüm, virdüm

2tş -dun -dün kırdun, di-dün

3tş -dı -di çıkardı çekdi

1.çş -duk, -dük bulundukgeldük

2çş -dunuz -dünüz aşdunuzbildünüz

3.çş. -dılar -diler didiler, açdılar

Anlatılan zaman geçmiş -mişmiş

1tş -am -em – van-ven kılmışam,

düşmişem,almışvangörmüşven

2tş -sın-sin kararmışsın düşmüşsin

3.tş ,eksz-dur -dür,-durur

açmışdurur ,virmişdür,gitmişdürür

1a.çş -uz,üz-,mişuz -mişüzdurmüşuz,görmüşüz

b-up-üp,-üridüpven, arupsın

olup durur

Geniş Zaman-ur, -üryatur, virür, bilür

Zarf fiil eki -u, -ü, sığnu, sunu vir,

Ek ünlüden sonra gelince araya(y) sesi alır. Uğrayu,diyü, isteyü. Vb

Düz ünlüden oluşan ekler.

Yükleme hali -ı -i kanımı akıt. Sözlerini bitir.

Yüklememe hali(Akuzatif) 3.şahıs iyelik ekinden sonra gelen bu ek düz ünlü taşır -(n)ı --(n)i, barmağını, yüzini ahvalini

iyelik eki -sı -si kapusu, binası kohusu.

iyelikeki -ı -i uçmakkenarı,arpaokı

Bir ünsüz+ bir ünlüden oluşan ekler

Görülen geçmiş zaman 3. Şahıs eki -dı, -di, urdı, kondı,tükendi

Soru eki -mı -midoğdımı,ola mı yok mıdur,degül mi

iyelik eki -sı -si kapusu, binası kohusu.

Bu eklerde g geniş bir yuvarlaşma görülüyor.Bunlar Osmanlı Türkçesi içinde

Gelişerek uyuma uyarak Türkiye Türkçesinin eklerini oluşturuyor

(11)

KURTUMAN (PISUM)

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Dilimizde Rumcadan bozma bezelye adıyla bilinen bitkiye Kayseri yöresinde acabez denmektedir (Söz Derl D, Derl, Ülker 2024). Çınar'a (2021) göre bu söz bir yazım yanlış olup, doğrusu "acabek"tir. Çınar, bu sözü, çeşitli illerimizde böğrülce anlamında kullanılan "acebek, acıbek, ağcabek" (Söz Derl D, Derl) sözleriyle birleştirmiştir. Bunlardan acebekAdana ilimizde akböğrülce (fasulye) (Derl), ağcabek ise yine Adana ilimizde ot aşısı (ıspanak) (Söz Derl D) anlamına da gelmektedir. Bu verilerin hiçbiri Eren (2020), Gülensoy (2007), Ögel (1985), Tietze'ce (2021) değerlendirilmemiş olup, konunun uzmanlarınca açıklanmayı gerektirmektedirler.

Yine bezelye anlamındaki kurtuman sözüyse Kıpçakçadır (Toparlı 2003). Bu sözle Toparlı'nın (2003) Arapça bir alıntı olarak değerlendirdiği Kıpçakça "kurdemana" arasındaki yakınlık düşündürücüdür. Toparlı (2003) bu sözü bir bitki olarak tanımlamış, ancak Türkçe dışında bir kökene bağlamadığı kurtumanla birleştirmemiştir. Kurdemana, yadıl artın (yabanî kimyon, Lagoeciacuminoides) anlamına gelen Arapça "qardamana (Bed 1936) ile birleştirilebilir. Bu söz "qurdumana" biçiminde Farsçada da özdeş anlamda kullanılmaktadır (Steingass 1947). Steingass (1947) Farsçasını Yunanca bir alıntı olarak değerlendirmiştir. Dil otu (Tere) anlamına gelen "kardamon"dan (Çelgin 2011) bozma olmalıdır. Rumcası olan "kardamo" (Hionides 1989) dilimize "gerdeme, kerdeme" biçimlerinde girmiştir (Baytop 1997, Tietze 2021). Suriye'de Hama'nın batısında "Qurtuman" adlı bir Nusayrî köyünün (en.wikipediaQurtuman 2024) bulunmasını ilginç buluyoruz. Ağaoğlu'na (2021) göre bu köyün adı Türkçedir.

Selahattin Eyyubî'nin dirgeri Musa bin Meymûn'a (1135-1204) göre "Hurtuman" ile "Kurtuman" Arapçada bir yulaf belliğinin (marka) adlarıdır (Hamilton 2022). Chaouki (2004) de Kurtuman'ın Akdeniz bölgesinde eski çağlardan beri bilinen bir yulaf belliği olduğunu doğrulamaktadır (altasfer.com). Yulafın günümüzde kullanılan Arapça karşılıklarından birini Bedeviyan (1936) "hartaman", Steingass (1882) "hurtaman" olarak vermiştir. Kıpçaklar Ortadoğu'ya Eyyubîlerden sonra egemen olmuşlardır. Bu veriler kurtuman sözünün Arapçada anlamı kaymış bir Türkçe verinti olma olasılığını

(12)

dışlatmamaktadır; çünkü Kıpçaklar da Oğuzlar da Ortadoğu'ya Eyyubîlerden çok önce inmişlerdi. Eyyubî Devleti de Türk ekincinin egemen olduğu bir oluşumdu; Selçukluların kalıtıcısıydı. Dolayısıyla konunun, Türk-Arap etkileşimi bağlamında ele alınması gerekmektedir.

Farsça tere sözü dilimizde yaygın olarak, yaprakları tuzlama (salata) olarak kullanılan, turmagiller (turpgiller, Cruciferae) çoluğundan çeşitli bitkilerin ortak adıdır (Madran 1984). Terenin daha az bilinen ikinci bir anlamıysa *Spiranthes spiralis* Koch. Adlı kaynana çiçeğini (orkide) tanımlamaktadır (Bed 1936, Steuerwald 1983). Söz konusu bitkinin adı sözlüğümüzde Latince'den çevrilerek "sarmalçiçek" biçiminde özleştirilmiştir. Eski karşılıkları kerdeme, tere olarak verilmiştir (Ülker 2024). Bunlardan kerdemenin çıkarılması gerekmektedir; çünkü Almanca adı "Kraße", Fransızca adı "crasson", İngilizce adı "cress", İtalyanca adı "crescione", Rumca adı "kardamo", Yeni Latince adları "cardamum" ile "cardamon", Yunanca adı "kardamon" olan, yaygın olarak bilinen anlamdaki terenin eşanlamlısıdır. Çağdaş batı dillerindeki adları Cermence kökenlidir (Webster 1993). Yaygın olarak bilinen tere dirgersel bir kavram olmadığından sözlüğümüzde yer almamaktadır. Yaygın olarak bilinen tere kavramının kapsamına giren en önemli tür "*Lepidiumsativum* L."dir. İngilizce karşılıklarından biri olan "tongue-grass"ı (Bed 1936, Madran 1984) çevirerek adını "dil otu" biçiminde özleştirebiliriz. Bu terimi yaygın olarak bilinen terenin karşılığı olarak da kullanabiliriz. Tereyi "salata yerine yenen az yakıcı dar ve uzun bir yaprak, cırcır, kara" biçiminde tanımlayan Şemsettin Sami (Fraşerî 2010) kara sözünün bu anlamına başlık açmamıştır. Farsçada çivri (pırasa) benzer bir bitkiyi tanımlayan "kâre" (Burhân 2009, Steingass 1947) sözünden bozma olabilir. Azerbaycan Türkçesinde kazancada kızartılarak düğü aşının (pilav) yanına konan süs anlamına gelen kara sözüyle de karşılaştırılabilir. Altaylı (2018) bu sözü siyah anlamına gelen karayla birleştirmemiş, ancak Türkçe dışında bir kökene de bağlamamıştır.

Tere sözünü yalnızca *Spiranthes spiralis* anlamında kullanan Bedeviyan (1936) "*Lepidiumsativum*"un karşılığını "adî su teresi" olarak vermiştir. Kimi kaynaklarda "bahçe teresi" olarak da geçmektedir (Steuerwald 1983). Bunlar da "bayağı su dil otu", "borça dil otu" biçimlerinde özleştirilebilir. "*Lepidiumsativum*"un çevirisiyse "yenir dil otu"dur. Su teresi *Nasturtium officinale* R. Br. adlı başka bir tere türünün adıdır (Bed 1936). Su dil otu biçiminde özleştirilebilir. Eşanlamlısı olan "cırcır (Baytop 1997, Fraşerî 2010), "cincir" (Bed 1936) sözleri kekeş (roka, eruca, *Erucasativa* Mill.) adlı başka bir bitkinin Arapça adı olan "gargîr"den (Bed 1936) bozmadır. Cincir sözü

(13)

Lepidium latifolium L. adlı başka bir dil otu türünün de adlarından (Bed 1936). Adı geçen bitkiye horozcuk, yabanî eruka da denmektedir (Steuerwald 1983). Adı “geniş yapraklı dil otu” biçiminde özleştirilebilir. Yabanî kekeş ile “yabanî roka salata”nın başka anlamları olduğundan (Steuerwald 1983) yabanî eruka sözü özleştirilmeye elverişli değildir. Kekeşin bir başka adı olan “cercer” de (Bed 1936) Arapça “gargîr”den bozmadır.

“*Lepidium sativum*”soyak olarak değerlendirilerek *Nasturtium*, Cardamon, Cardamum olarak da adlandırılmıştır (Bed 1936). Son ikisi Yunanca “kardamon”un Latinceleştirilmişleridir. Dil otu *Lepidium soyağının* da karşılığı olabilir. Günümüzde *Nasturtium* sözü örnek türü *Nasturtium officinale* olan bir soyağın adı olarak değerlendirilmektedir. Soyağın doğal adı “su dil otu”, yani su teresidir. Bedeviyan’a (1936) dek izleyebildiğimiz su teresi “*Nasturtium officinale*”nin eşanlamlısı olan “*Nasturtium aquaticum* L.” ile İngilizcesi olan “watercress”in (Webster 1993) (Bed 1936’da watercress) çevirisidir. Bu bitkiye dilimizde “su gerdemesi” (Baytop 1997, Tuzlacı 2011), “su kerdemesi” (Baytop 1997, Redh 1999, Steuerwald 1983), “su mancası” (Baytop 1997) da denmektedir. Bu bitkiye İngilizcede su otu anlamına gelmek üzere “watergrass” da denmekteyse (Bed 1936) de, Türkçede su otu sözü birtakım başka bitkilerin adı olduğundan (Steuerwald 1983, Tuzlacı 2011), bu söz bu anlamda çevrilmeye elverişli değildir. İngilizce watergrass sözü de çeşitli bitkilerin ortak adıdır (Webster 1993). “*Nasturtium officinale*”nin çevirisi olan “dirgersel su dil otu” da eşanlamlı bir seçenek olabilir. Venedik İtalyancası “mangio”dan bozma manca sözü yemek demektir (Kahane-Kahane-Tietze 1988, Tietze 2021).

Roka adlı bitkinin Farsça adları olan “kekij, kekiş” sözlerini Steingass (1947) Farsça dışında bir kökene bağlamamaktadır. Clauson (1972) Divan’da çöpleme anlamında geçen “keküş” sözünün alıntı olabileceğini yazmışsa da bu sözlerle birleştirmemiştir. Kekeş sözü eski kaynaklarda eyek (çeneucu, mentum) anlamına gelmektedir (Tar). Eyekle rokanın ortak yanları birinin sivri, öbürünün keskin olmasıdır. Türkçe kekre sözü de keskinlik anlatır. Kekik de keskin kokulu bir otyemdir. Sözlüğümüzde (2024) bütün bu sözlerin Türkçede keskinlik, sivrilik bildiren bir kek- kökünün türevleri, Farsça kekijlekekişin Türkçe verintiler olabileceklerini yazmıştık.

Son yıllarda sanal ortamda sarmalçiçeğe “inci kaynana çiçeği” anlamına gelmek üzere “inci salebi” denmeye başlanmıştır (bizim bitkiler.org.trSpiranthes). Yine orada *S. aestivalis* adlı başka bir türe de “güz salebi” denmiştir. Oysa bu anlayış içerisinde “yaz salebi” denmesi gerekirdi;

(14)

çünkü güz salebi olsa olsa inci salebinin eşanlamlısı olabilir. Nitekim sözlüğümüzde “S. spiralis”in eşanlamlısı olan “SpiranthesautumnalisRich.”e dayanılarak sarmalçiçeğin bu anlamının eşanlamlısı olarak “güz sarmalçiçeği” gösterilmiştir (Ülker 2024). Latince adı “orchis” olan salep bitkisine Sivas’ta “kaynana çiçeği” denmektedir (Derl, Ülker 2024).

Ağaoğlu L. Turkish placenames in 100 countries (exonym). <https://www.booksonturkey.com/yeradlari/> , 11/08/2021.

<https://worldmisc.altasfer.com/read/what-is-the-difference-between-oats-and-barley> .

Altaylı S. Azerbaycan Türkçesi sözlüğü. TDK. Ankara, 2018.

Baytop T. Türkçe bitki adları sözlüğü. 2. bası. TDK. Ankara, 1997.

Bedevian AK. Illustrated polyglottic dictionary of plant names. Argus and Papazian Presses. Cairo, 1936.

<https://www.bizimbitkiler.org.tr/v2/hiyerarsi.php?c=Spiranthes> .

Burhân-ı katı. Tebrizli Mehmet Hüseyin. Çev. Mütercim Âsım Efendi. Haz. Öztürk M, Örs D. TDK. İstanbul, 2009.

Clauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. University Press. Oxford, 1972.

Çelgin G. Eski Yunanca – Türkçe sözlük. Kabalcı. İstanbul, 2011.

Çınar Ü. https://www.academia.edu/50833847/Mercan_Köşk_2021 .

Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1982.

Eren H. Eren Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Haz. Akalın ŞH. TDK. Ankara, 2020.

Fraşerî ŞS. Kamus-ı Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.

Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.

Hamilton A. “William Guise: The application of Arabic to the interpretation of Mishnah Zera’im”, in PietvanBoxel, Kristen Macfarlane, and Joanna Weinberg, eds., The Mishnaic Moment: Jewish Law among Jews and Christians in early Modern Europe. Oxford University Press. Oxford, 2022, 177-192. Hionides HT. The Collins pocket Greek dictionary. New ed. By Watts N, George-Papageorgiou. Collins. London-Glasgow, 1989.

(15)

Kahane H, Kahane R, Tietze A. The lingua franca in the Levant. Turkish nautical terms of Italian and Greek origin. ABC. İstanbul, 1988.

Madran N. Büyük tarım sözlüğü. Taş. Ankara, 1984.

Ögel B. Türk kültür tarihine giriş 2. 2. bası. Kültür ve Turizm Bak. Ankara, 1985.

Redhouse. Türkçe/Osmanlıca – İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.

Türkiye’de halk ağzından söz derleme dergisi. TDK. İstanbul, 1939-1942.

Steingass F. English-Arabic dictionary for the use of both travellers and students. Allen & Co. London, 1882.

Steingass F. A comprehensive Persian-English dictionary including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature. 3rd ed. London, 1947.

Steuerwald K. Türkçe-Almanca sözlük. ABC. İstanbul, 1983.

XIII: yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla tarama sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1977.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. 2. bası. TÜBA. Ankara, 2021.

Toparlı R, Vural H, Karaatlı R. Kıpçak Türkçesi sözlüğü. TDK. Ankara, 2003.

Tuzlacı E. Türkiye bitkileri sözlüğü. 2. bası. Alfa. İstanbul, 2011.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 5. bası. İstanbul, 2024.

Webster’s third new international dictionary of the English language unabridged. Könenmann. Cologne, 1993.

<https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Qurtuman&oldid=1266474222>, 31 December 2024.

(16)

SANATSAL ALANDA YARATICILIĞIN DİL İLE İLİŞKİSİ

NURAY GÖK AKSAMAZ

Sanat, düşünmenin bir şeklini ve bilmenin yanı sıra kavramanın bir yolunu da simgeler. Bununla birlikte sanat deyince çoğumuzun aklına ilk gelen şey “yaratıcı yeti”. Sanatçının özgün bir ifadesinde ya da bir sanat eserinde somutlaşan yaratıcılığın dil ile nasıl bir ilişkisi vardır?

Türk düşünürü ve deneme yazarı Nermi Uygur, algı ile dil arasında ilişkiyi şöyle açıklar: “Dil bir bakış, görmede bir tutum, belli bir algılama biçimidir. Algı dilin aydınlattığı, elekten geçirdiği, yoğunlaştırdığı, dilin düzenlediği bir farkına varmadır. Dil-öncesi ya da dil-dışı bir algı söz konusu değildir. Dili hesaba katmayan bir algıya algı denemez. Dil belirtik kılmadıkça ortaya çıkamaz algı” (Uygur, 2022, s.15). Uygur, düşünme ile dil arasındaki ilişkiyi ifade ederken de “Düşünme dilde kurar kendini; dil düşüncenin kımıldanış yönünü biçimler. Dilin insan yaşamına en zorunlu katkısı, düşünmede açığa vurur kendini. Ya sessizce birdenbire iç-tasarımda ya da dış-davranışta...” (2022, s. 16).

İnsanın düşünme ve dünyayı kavrama şekli üzerinde dilin belirleyici bir role sahip olduğunu söyleyen dilbilimci ve etnolog E. Sapir, “farklı toplumların yaşadığı dünyaların ayrı dünyalar olduğunun altını çizer” (Altınörs, 2014, s. 36). Konuştuğumuz dilin düşünce yapımızı, dünyayı nasıl algıladığımızı ve dünya görüşümüzü etkilediğini ileri süren “Sapir-Whorf hipotezi” (dilsel görelilik kuramı) ile ünlenen B. Whorf ise “Her bir dilin sadece idealarımızı dışa vurmaya olanak sağlayan bir araçtan ibaret olmadığını, bundan daha da önemlisi bireyin zihinsel etkinliğini yönlendiren formu belirlediğini vurgular” (2014, s. 38).

Hem düşünme için hem de özgürce düşünmenin gelişmesi için dil zorunludur. “Dil-öncesi” ya da “dilden bağımsız” bir düşünme etkinliği olanaksız görmüş olan Fransız düşünür É. B. Condillac'a göre, “İnsanın müdrikesini dış koşullara tabi olmaktan kurtarıp yaratıcı bir yetiye dönüştüren, dilin ta kendisidir” (Altınörs, 2014, s.35). Alman düşünür ve şair J. G. Herder ise, “Dil, insanın bütün güçlerini içine alan bir şeydir. Dil bir yandan tinsel bir eylem,

bir yandan organik bir sestir” (Akarsu, 1984, s. 19) der. Yine Herder için “Dil, yalnızca edebiyatın bir ürünü değil, aynı zamanda edebiyatın ve şiirin kendisidir” (1984, s. 35). Alman düşünür ve dilbilimci Wilhelm vonHumboldt, dilin bir iç gereksinimden, nesnelere üzerinde bir görüş kazanmak gereksiniminden doğduğunu söyler. Humboldt’a göre,“Dildeki fenomenlerden şiir, duyulur gerçekliği görünüşü içinde kavrar, düzyazı ise gerçeklikte kendisini yaşama bağlayan bağları araştırır, bir idede nesnel bir bağlam kurmaya çabalar” (1984, s.33). Bununla birlikte ikisinin birbirine karıştığı olur. Şiir düzyazı biçiminde de yazılabilir. “Düzyazı, şiir halinde işlenmiş bir ruhtan (Geist) ve bu biçimde gelişmiş bir dilden oluşmuştur. Şiir, düzyazıdan önce başlar. Düzyazıyı yaratmadan önce ruhun şiir içinde kendini şekillendirmesi gerekir” (1984, s.33), Humboldt’a göre. Dilin kökünü şiir kökünde bulan İtalyan düşünür G. Vico’da da bu düşünce var. Vico’ya göre,“Dil ve şiir, tümüyle özdeştir” (1984, s. 34).Dil felsefesinin merkezinde "ifade/dışavurum" kavramı bulunan İtalyan düşünür B. Croce,dilin her zaman şiir olduğunu Humboldt’un görememiş olduğunu söyler.Ona göre, “Dil her şeyden önce estetik bir fenomendir ve düzyazının ayrılığı estetik ve formda değil, içeriktedir.”(1984, s. 35).Croceiçin her ifade, kökeni itibariyle sanatsaldır ve kişisel yaratıcılığın ürünüdür. Dilin asıl belirlediği yer, öznel ifadelerdir. Humboldt’un keşfettiği “dilinin iç formu”nun“estetik hayal”le aynı şey olduğunu söyleyenCroce’ye göre, “Dilinin biçimi görüdedir ve görü, dışlaşmadan başka bir şey değildir, o halde biçim (dış form)dışlaşmadır.Dil, sürekli bir yaratmadır”(1984, s.27).

Dilsel bir yapıdır; şiir, öykü, roman, destan, deneme gibi her edebiyat ürünü. Nermi Uygur, şiir için “ozanı dile bağlayan bağlarla örülen özgür bir yaratmadır” (1999, s. 127) der. Ozanların söz-insanı olduklarını, yaşama alanlarının dil olduğunu, ozanı ozan kılının her şeyden önce dille arasındaki bağ olduğunu dile getirir (Uygur, 1994, s. 33).Eylemleri tasarlayıp başlatmanın, onları birbirine bağlamanın, belli amaçlara göre düzenlemenin de hep dili, değişik ölçülerde dili ve konuşmayı gerektirdiğini de vurgulayanNermi Uygur’a göre, “Tek, tekil, varlıkça bölünmez bir bütünlük olarak etki gösterir sanat yapısı, biricik bireyselliğiyle”(1999, s.31).

Kısaca değerlendirmek gerekirse, algıda ve düşünme biçiminde değişiklik ile beliren ve imgelemin yaratıcı yetisiyle estetik bir biçim alan iç tasarım, dil sayesinde bir görü olarak dışa vurulabilmektedir.Sanatçının algılama ve duyulur gerçekliği öznel olarak kavrama biçimini yaratıcılıkla dışlaştırmasını sağlayan dildir. Bu durumda, bir sanat eseri aracılığıyla

duyumsama olanağına kavuştuğumuz şey de sanatçının bakış açısına, algılama biçimine, görmedeki tutumuna, estetik tasarımına, gerçekliğinasıl kavradığına dayalı olarak biçim almış görüdeğil midir? Dolayısıyla sanatçının ifadesinde dışa vurulmuş görü olarak tinselliğini, kişisel yaratıcılığını, düşünme biçimini ve nesnelere kurduğu ilişkiyi de görmekteyiz. Sanatçının iç tasarımını ve farkındalıkla geliştirdiği tutumunu hem öznel bir düşünme etkinliği hem de estetik bir tasarım olarak gösteren de yapılandırdığı sanat eserinin dilidir. Yalnızca şiir sanatı ve edebiyatta değil, sanatın diğer alanlarında sözcükler dışında farklı araç ve olanakları kullanarak ifadebiçiminin kökeninde özgür istenç ile bir yaratma eyleminedönüşentasarımlamanınduyumsanmış sesidir, dilidir.

Kaynakça:

Akarsu, Bedia. (1984).Wilhelmvon Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı,İstanbul: Remzi Kitabevi.

Altınörs, Atakan. (2016). 50 Soruda Dil Felsefesi (3. baskı). İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Uygur, Nermi. (1994). Dilin Gücü (4. baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Uygur, Nermi. (1999). İnsan Açısından Edebiyat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, Nermi. (2022) Kültür Kuramı (6. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

(19)

UÇAK YOLCULUĞU BANA GÖRE DEĞİL

Eray Canberk

Bizim çocukluğumuzda, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle olsa gerek, "uçak" denince önce savaş uçakları, "avcı uçakları", "uçan kale" de denen ağır bombardıman uçakları akla gelirdi. Yolcu uçağı ya da uçakla yolculuk pek söz konusu olmazdı. Daha sonra, 1950'li yıllardabile, ülkemizde uçak yolculuğuyaygın değildi. Ayrıca, uçakla yolculuk yapmak "lüks" ve pahalı olması açısından öyle herkesin kârı da değildi. Trenle ulaşılacak yerlere trenle, tren yoksa otobüsle, denizden gidilebilecekse gemiyle gidilirdi.

Ben de daha kucakta bir çocukken İstanbul Haydarpaşa'dan önce Ankara'ya gidip dönerek, daha sonra da, babamın görevi gereği Tahran'a giderken Erzurum'a kadar süren bir tren yolculuğuyla trenle tanışmışım. 4-5 yaşlarında Toros Ekspresi'yle İstanbul'dan Adana'ya bir yataklı vagon yolculuğu yaptığımızı ise hayal meyal hatırlar gibiyim. Bir de bunun dönüşü vardı elbette. Sonraki yıllarda da, biraz büyüdüğüm sıralarda Haydarpaşa-Ankara arası çok tren yolculuğu yaptım. Uzun sözün kısası "kara trenle" yolculuk içime yer etmiş, dahası pek de sevmişim bu yolculuğu, hoşlanmışım bu yolculuktan. Zaten bizim kuşak "demiryolu" ya da TCDD çocuğudur diyebilirim. "Demiryolu" deyince çağrışım yaptı; yıllar önce, sermayecilik (kapitalizm) tutkunu bir yurt yöneticimiz demiryollarını "komünist" işi ve çağ dışı diye niteleyerek kötülemiş, tren yolculuğunu sevenleri de bir bakıma töhmet altında bırakmıştı!

Trenden çok sonradır yolcu otobüsüyle tanışmam. Otobüsle de çok yolculuk yaptım ama tren yolculuğunun yeri başka. Eğer gideceğim yere trenle de gidebileceksem treni yeğlerim hâlâ. Hızlı trenin yaygınlaşması, "vagon restoranda" alkollü içkinin yasaklanmış olması gibi yeni durumlar yolculuğun tadını kaçırır da ilk göz ağrım tren önceliklidir. Bir başka deyişle, deniz yolculuğu neyse ama hava yolculuğuyla işim olmaz; ben kara adamıyım, ayağım karada olmalı!

Günümüzde zaman kazanma, hızlı ulaşma, zorunluluk gibi gerekçelerle uçak yolculuğu yeğleniyor... "Zaman kazanma" deyince aklıma bir fıkra geldi: Çin'de demiryolu yapımı konusunda bir köylüyü ikna etmek amacıyla "Bak, demişler,

(20)

sen köyünden şehre 8 günde gidebiliyorsun. Demiryolu yapılırsa 1 günde gideceksin!” Köylü “Peki, demiş, geri kalan 7 günde ne yapacağım?” ...

Gerekelere bir diyeceğim yok ama uçak yolculuğuna bir türlü aklım yatmamıştır; bana aykırı geliyor. Gök boşluğunda gitmeyi saçma, daha doğrusu tatsız ve renksiz buluyorum. Uçak yolculuğuna uzak durmamda korkunun, ürküntününve tedirginlik duymanın payı ya da etkisi de olmalı elbette.

Şimdi gelelim benim ilk ve son uçak yolculuğuma:

1997 yılında Selanik “Avrupa Kültür Başkenti”ydi. Etkinlikler arasında “Balkan Şairler Buluşması” da varmış. Buluşmaya, sanıyorum PEN tarafından Necati Cumalı, Ataol Behramoğlu ve ben katılımcı olarak seçilmişiz. Gazeteci olarak da Nail Güreli varmış. Selanik’e gidiş-dönüşün uçakla yapılacağını, üstelik doğrudan Selanik’e gidilemediğini, Atina’dan aktarma yapılacağını öğrenince ben etkinliğe katılmaktan vaz geçmek istedim ama yazışmalar ve işlemler tamamlandığındanbu mümkün olamadı. Uçak yolculuğunu çaresiz kabullenmek zorunda kaldım böylece.

Ben Ataol ile birlikte gidecektim. Hemen Ataol’a haber verdim. İlk kez uçağa bineceğimi ve tedirginliğimi anlatıp kulağını büktüm. Bu arada Ataol uçak yolculuğuyla ilgili birtakım kuralları bana anlattı. Ne de olsa uçak yolculuğu konusunda deneyimli. 1980 sonrası zorunlu Avrupa yaşantısında kim bilir kaç kez uçağa binip inmiş... Derken hareket günü geldi. Uçağın kalkışından bilmem kaç saat önce havaalanında olmak gerektiği için gece yarısı Kadıköy/Feneryolu’ndaki evdenyollara düşüp THY’nin Taksim’deki terminaline gittim. Ataol ile buluştuk. Servis otobüsüyle Yeşilköy’e ulaştırıldık. Havaalanında bir yığın işlem, bagaj işleri derken uçağa bindik... (Düşünüyorum da Kadıköy yakasında oturanlar için bu iş şimdi ne kolay; yeni yapılan Sabiha Gökçen Uluslararası Havalimanı burnumuzun dibinde,Pendik/Kurtköy’de... Nankörlük etmeyelim, daha önce memlekette havalimanı mı vardı?)

Çevreme bakıyorum; insanlar şehirlerarası yolcu otobüsüne binmiş gibi rahat. Öylesineki hippie kılıklı bir delikanlı sırtında çantası, ayaklarında tokyolar, neredeyse pencere kenarı arayan bir tavırla sağa sola bakındı, sonra gidip ortadaki koltuklardan birine gömüldü.

Ben tedirginim ama belli etmemeye, aslında kendi kendimi yatıştırmaya çalışıyorum. Yüksek tansiyona karşı düzenli ilaç alıyorum o sıralar. Elimde olmadan tansiyonum yükselir diye korkuyorum daha çok.

(21)

Neyse uçak havalandı, ben de nedense birden rahatladım. Etraftakilere bakıyorum, Ataol ile bir şeyler konuşuyoruz. Bir süre sonra Ataol: “Hiç de ilk kez uçağa biner gibi bir hâlin yok. dedi. Deminden beri bakıyorum, gayet rahatsın...” Bana göre uzunca bir süreden sonra Atina’ya inmek üzere olduğumuz haberi verildi. Adeta bir sürtünme sesi işitildi ve ayağımız, daha doğrusu uçağın tekerlekleri yere bastı ve yerde gitmeye başladığımız sırada bir alkışdır koptu. İşkilliyim ya, sanki herkes benim ilk kez uçağa bindiğimi biliyormuş da beni alkışlıyorlarmış gibime geldi! “Bu neyin nesi?” diye Ataol’a sordum. Âdetmiş; uçak sağ salım yere inince pilotlar alkışlanırmış! Bende katıldım alkışa ve sanırım alkışlayanlar içinde en can ve gönülden alkışlayan ben olmuşumdur!

Bizi Selanik’e götürecek uçak için Atina’nın öteki ucundaki havaalanına gitmemiz gerekiyormuş. Ataol, sağ olsun bana iş bırakmıyor, her şeyi hallediyor. Zaten bıraksa da ne Yunan parası ödemeyi, ne de şoföre meram anlatmayı becerebileceğim.

Sanırım Atina’yı bir boydan bir boya geçtik ve sonunda hava alanına ulaştık. Gelgelelim, Selanik uçağına bineceğimiz havaalanını hiç gözüm tutmadı. Barakamsı binalar, küçük bir pist ve asıl düş kırıklığı yaratan şey bineceğimiz uçak: Pervaneli ve oldukça eski görünen bir uçak! İstanbul’dan geldiğimiz uçak “jet” motorluydu...

Uçağı binince içini de pek gözüm tutmadı. Benim yedek subay öğretmenlik dönemimde sık sık yolculuk yaptığım köy otobüslerinin içini hatırlatıyordu. Galiba bozguna uğradığım ve asıl şimdi tedirgin olduğum yüzümden belli oluyordu ki Ataol beni yüreklendirmek için bir şeyler anlatıp duruyordu. Uçak havalanmak üzere pistte ilerlerken hostesler ellerinde birer açılır kapanır tabure, gelip ortadaki dar koridora sıralanıp oturunca benim tadım iyice kaçtı. Bu arada Ataol’unhosteslerin güzelliklerinden falan söz ederek dikkatimi başka şeyler üzerine çekmeye çalıştığını da çok iyi hatırlıyorum!Neyse ki bu kanatlı ve pervaneli “köy otobüsüyle” yolculuğumuz pek uzun sürmedi.

Selanik’ten sonra da asıl etkinliğin yapılacağı yere, Yunanistan’ın kuzeybatı ucunda yer alan Prespa Gölü’nün kıyısındaki bir kasabaya gidecekmışiz. Ben “Yine mi uçak?” diye telaşlanırken otobüs ile gidileceği haber geldi de rahatladım.

(22)

Kasabadaki etkinlikler bitince, yanlış hatırlamıyorsam Atina'ya otobüsle dönmüştük. Böylece oradan doğrudan doğruya Yeşilköy'e ve ilkine benzer bir jet yolcu uçağıyla ulaşmıştık.

Böylece ilk kez ve bir hafta içinde üç uçak yolculuğu birden yapmış oldum. Yolculukların başlangıçlarında biraz endişe duymuştum ama korkunun, ürküntünün, tedirginliğin yol açması gereken bir gerginlik yaşamamıştım. "Ruhi ve uzvi" bir rahatsızlığım olmamıştı. Bu olumlu sonuçlanan deneyimden sonra bile uçak yolculuğuna aklım yatmadı ve bir daha uçağı binmedim. Daha önce dediğim gibi; ben "kara" adamıym demek ki.

Uçak, uçak yolculuğu denince hep bir alaturka şarkıyı hatırlarım. Bimen Şen (1873-1943) bilindiği gibi bir dönemin ünlü bestecisi. Onun, güftesi büyük olasılıkla kendisine ait Sultanîyegâhmakamında bir şarkısı vardır. Uçağı "tayyare" dendiği ve hayatımıza yeni yeni girdiği dönemlerde bestelenmiş olsa gerektir:

*"Gel şu tayyare ile hâk-i kederden kaçalım
Uçalım kuşlara, yıldızlara güller saçalım
Gezelim her tarafı kutb-u safâyı bulalım
Yeni bir zevk-i tarâb âlemine yol açalım*

*Gidelim öyle bir iklime ki ey ruh-i revan
Orada olmasın âlem-i feganfasl-ı hazan
Olalım bir su kenarında seninle pünhân
Burada durmayalım gel güzelim gel kaçalım."*

Görüldüğü gibi Bimen Şen üstadımız "tayyare"ye bir kurtarıcı görevi yüklüyor. Belki şarkının bestelendiği dönemde gökyüzünde kuşlar gibi uçabilen bu araç insanlara, daha doğrusu bizim insanımıza, masalsı ve gairesiz bir yaşamı esinliyordu. Şarkıda düşlenen ve arzulanan "iklim" havada değil ancak "tayyarenin" inebileceği bir kara parçasında olacağına göre uçağı, uçmaya ne gerek var; karayoluyla da gidilebilir öyle bir yere, diye düşünürüm. Benim uçak yolculuğuna karşı isteksizliğim de belki bu yüzdendir.

Garip bir rastlantı; uçak yolculuğuyla aram olmamasına karşılık bir vakitler Bakırköy Yenimahalle'de "Tayyareci Fethi Sokak"ta oturdum. Çocukluğumda,

(23)

havacı subay akrabamız Necdet Horasan'ın armağanı olan ve dönemine göre oldukça "mekanik" ve gösterişli, oyuncak bir uçağım vardı. Horasan, ülkemizde jet uçağıyla "ses duvarını" ilk aşan pilotlardan biriydi ve her görüşmemizde bu işin nasıl başardığını kendisine anlattırır dururduk...Kâğıttan uçak yapmaya da bayılırdım ve hâlâ da yaparım. Fatih'teki "Hava Şehitleri" anıtının hiç yabancı değilimdir; lise yıllarımda orada yapılan anma törenlerine katılırdık. Şimdilerde de Kızıtoprak'taki "Vecihi HürkuşAnıtı"nın önünden her geçişimde şöyle bir durur bakarım ve Hürkuş'un ilginç yaşantısını hatırlarım. Yeri gelmişken; Vecihi Hürkuş (1896-1969) ülkemizin havacılığına ilk emeği geçenlerden biri. Çocukluğumuzda büyüklerden "Vecihi Bey" diye adını duyup öğrenmiştik. 1930'lu yıllarda, Kadıköy/Kızıtoprak semtinindeniz kıyısında yer alan Kalamış Koyu'nun geniş kumsalında "Vecihi Sivil Tayyare Mektebi"ni kurmuş, buradaki hangarda 3 tane uçak yapmış. Anıtının Kızıtoprak'ta yer almasının nedeni de bu olsa gerek...

Bütün bunları neden mi anlatıyorum? Yanlış anlaşılmasın diye, uçak yolculuğıyla aram iyi olmasa da uçaklarla ve havacılıkla aramın iyi olduğunu belirtmek için anlatıyorum.Bir çok alanda yerimizde saksak da son yıllarda "hava" konusunda başarılı olduğumuzu, yeni ve devâsâ havalimanlarımız, savunma sanayimizin gelişmesi sayesinde savaş uçaklarımız yapıldığını biliyorum. Her ne kadar yolcu taşımasa da insansız hava taşıtı üretiminde önde gittiğimizi de... Havayolları konusundaki gelişmemize de diyecek yok. İlçelerde bile küçük havaalanları yapılır oldu. Bu küçük havaalanlarına konup kalkarak yolcu taşıyan küçük yolcu uçakları şehir içinde yolcu taşıyan minibüsler gibiler; vızır vızır çalışıyorlar. Bu gidişle yakında yolcu uçağı yerine yolcu helikopterleri şehir içlerinde hizmet vermeye başlarsa hiç şaşmamalı!

Ne olursa olsun, ne değişirse değişsin ben kara trenden, haydi bilemedin yolcu otobüsünden vaz geçmem!

GÜNEŞİN ÇOCUKLARI

Önce Eğitim Gitti Sonra Her Şey

FERHAT ÖZEN

KALKIN, 'EY, EHLİ KÜBUR' (EYY ÖLÜLER)

Ortadoğu'da kendine asi gelen Kaddafi, Saddam, Sedat gibi Müslüman ve otokrat başkanları, korsanvari bir devlet terörüyle ortadan kaldırıp, rahatlamış olarak, Latin Aamerka'ya gözünü çevirmişti.

Dünya jandarması ABD, Ortadoğu'nun petrol ve doğal gaz yataklarının güvenliğini böylece ve kendince sağladıktan sonra, şimdi Güney Amerika'daki Petrolün güvenliğine sıra gelmişti. Çünkü Ortadoğu ayağı (İsrail) rahat değilken Latin Amerika'da neler olduğuna bakamıyordu. Ve bu sayede Güney Amerika halkları az biraz rahattı. Yönetimlerini seçimle değiştirebiliyorlardı.

İşte şimdi dünyanın gözü önünde yaşanan, Venezüela'daki bu ABD haydutluğunu böyle okumak gerekir.

2. Paylaşım Savaşı'ndan en güçlü ülke olarak çıkınca, petrolünden doğal gazına, uranyumundan altın madenine dünyanın bütün yer alt, yer üstü minerallerine varıncaya dek, Avrupalı düşman kardeşleriyle(!) tüm dünya kaynaklarının doğal sahibi görüyordu kendini.

Aziz Nesin, bile o zaman, "Tanrı yeryüzüne indi ve fakat ABD'ye indi" demişti.

Dediği gibi, o gün, bugün, Amerika kendini (Avrupa'lı emperyalistlere göre) **baş tanrı Zeus** sanıyordu. Böylece Birleşmiş Milletler, NATO, hatta Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), dahası bir Arap oyuncağı olan İslam İşbirliği Teşkilatı bile işlevlerini yitirivermişlerdi.

Bu açıdan, Türkiye, bölgedeki stratejik önemi nedeniyle, Büyük Ortadoğu Projesinin, en önemli ayağını oluşturuyordu. ABD, tek adam rejimiyle Türkiye ayağını nasıl olsa 25 yılda sağlama almıştı. O kadar ki Türkiye'ye bölgede gizli ve sinsice 2. bir İsrail rolü verilmişti.

Şimdi bölgede, sıra, baş tanrı Zeus'tan dünyayı kurtaracak Prometehuslara gelmiştir.

(25)

Bugün Türkiye’de yükselen birleşik halk muhalefetini büyütmek ve kıymetini bilmek gerekir. Türkiye ittifakını ya da Türkiye uzlaşısını böyle okumalı ve doğru anlamalı.Çünkü başka Türkiye de yok, başka dünya da...

Parlamento içi kurumsal muhalefet, tarihsel bir sorumlulukla karşı karşıyadır. Toplumsal muhalefet, tehlikeyi görmüş, görevini anlamış, alanları taşımıştır. Önderlerinden birini Amerikancı rejim, içeri atmışsa da toplumsal öfke dinmek yerine daha da yükselmiştir.

Şimdi, kurumsal muhalefetin gaflet ve delaletten acilen uyanması gerekmektedir.

Bundan sonrası “Ya istiklal ya ölüm”dür.

...

‘Barış’ süreciyle oyalanan, ‘tarihi değişim ve uyanış’ sürecine kem küm eden çok iyi niyetli(!) dostlara da anımsatmak isterim ki, şapkadan ne tavşan ne kuş çıkmayacağı gibi, kimlik siyasetinden de demokrasi çıkmayacağını ne zaman anlayacaksınız? Hiç mi bölge haritasına bakmazsınız? Var mı bizim coğrafyamızda Türkiye dışında demokrasi için köklü (radikal) bir kalkışma yaşayan? Yaşayan ve yeryüzü tanrılarına kafa tuttuğu için, bugün boğdurulan.

Kalkın ey ehli kübûr (ey ölümler)

SABAHATTİN ALİ

YILMAZ ÇONGAR

“Kürk Mantolu Madonna” adlı yapıtı günümüzde çok satanlar listesinde birinci sıradan aşağı düşmeyen ve ünlü Rus yazarı Dostoyevski ile aynı düzeyde olduğu varsayılan yazar Sabahattin Ali, ne yazık ki, 76 yıl önce Kırklareli’nde Bulgaristan sınırına yakın, dağ başında bir hain tarafından başına odunla vurularak öldürülmüştür.

SABAHATTİN ALİ 27 Şubat 1907 Gümülcine’nin Eğridere köyü (Bulgaristan) 31 Mart 1948 Kırklareli İstranca dağları.

Sabahattin Ali 27 Şubat 1907’de, Gümülcine’nin Eğridere köyünde doğar. Bu köy şimdi Bulgaristan sınırları içindedir.

Babası, Cihangir’li Yüzbaşı Ali Selahattin beydir. Onun babası da yine subaydır. Annesi Hüsnüye Hanım da asker kökenli aileden gelir, 14 yaşında yüzbaşı Selahattin’le evlenmiş, yüzbaşı Prens Sabahattin’i çok sevdiği için, doğan ilk çocuklarının adını, Sabahattin koymuştur. Yıllar sonra ikinci çocukları olacak, yüzbaşı Tefik Fikret’i de çok sevdiği için bu çocuğunun adını da Fikret koyacaktır.

Balkan Savaşı’nda Yüzbaşı Selahattin yaralanır, yara ölümcül değildir. Savaştan sonra Yüzbaşı Selahattin ordudan ayrılır. Aile balkanlardan akan göç dalgasına uyarak Anadolu’ya gelip Edremit’e yerleşir. Baba bir bakkal dükkanı açarak düzen tutturmaya çalışırken Birinci Dünya Savaşı (Birinci Paylaşım Savaşı) patlar. Değil yüzbaşılar, 15 yaşındaki çocuklar bile askere alınırlar. İmparatorluğun nüfusu 20 milyondur, 3 milyon erkek cephelerde savaşır. Yüzbaşı Selahattin Çanakkale bölgesinde Sıkıyönetim (Örfi İdare) komutanıdır.

Sabahattin Ali, 4 yıl kaldığı Çanakkale’de 8-9 yaşlarında yaşadıklarını şöyle anlatır:

“Çanakkale’de 4 yıl kaldık, düşman gemileri şehri sürekli bombalıyordu. Bizler bombardıman altında evlerden fırlıyor, şehrin dışındaki bostanlara bahçelere kaçıyor, battaniyelere sarılıyor, saatlerce titreyerek bekleyiyorduk. Arada bizim topçularımızda onların gemilerine ateş ediyordu. Bu top mermileri

denize düştüğünde sular minare gibi yükselirdi, bazan mermilerden biri gemiye isabet ederdi. O zaman gemi yan yatar, yangın çıkar, gemi batır, canını kurtarmak için suyun üstünde çırpınan, eline geçirdiği her şeye sarılan insanların yalnızca başları, biraz da kolları görünürdü.”

O günlerde anne Hüsniye hanım ne yapardı?

Dünyanın neresinde bir çocuk ağlıyorsa bir de anne ağlıyordur. Hüsniye hanım hergün yükselen ölüm çığlıklarına bir türlü alışamaz, sinirleri çok bozuktur, iki kez intihar girişiminde bulunur, ölümlerden döner.

Savaş bittiğinde Yüzbaşı Selahattin bir kez daha askerlikten ayrılır, bu kez ailesiyle İzmir'e yerleşir. Karşıyaka'da gazino açar, işleri iyi gider, fakat bu kez de İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilir (15 Mayıs 1919). Hüsniye hanım İzmir'de vapurdan atlayıp intihar girişiminde bulunur, çevreden yetişenler tarafından kurtarılır. İzmir'de ailenin bir çocuğu daha dünyaya gelir, adını Süheyla koyarlar.

Baba, işgal nedeniyle İzmir'den ailesiyle ayrılır, yeniden Edremit'e yerleşirler. Fakat kısa süre sonra Edremit'te Yunan işgaline uğrarama onlar Edremit'te kalırlar. 1921 yılında Sabahattin Ali ilk okulu bitirir, İstanbul'a büyük dayısının yanına gönderilir, Galatasaray Lisesi'nde okuyacaktır, fakat İstanbul'da işgal altındadır, bu da olamaz, Edremit'e döner, Balıkesir Öğretmen Okulu'na yazılır. O okulda 5 yıl okur, ilk şiirlerini, ilk öykülerini orada yazar. İstanbul'da yayınlanan Servet-i Fünun ve Akbaba dergilerine gönderir. Yayınlandıkça kıvanç duyar.

1926 yılında anne Hüsniye hanım hastalanır, baba Selahattin bey onu İstanbul'da Fransız Hastanesi'ne yatırır. Bir süre sonra kalp hastası olan baba dayanamaz, geçirdiği bir kriz sonucunda ölür.

Sabahattin Ali'nin ise, okul idaresi ve özellikle Müdür ile arası hep açıktır. Erenköy'deki akrabalarına güvenerek ve bazı aracılardan yardımıyla 5 yıl sonra, kendini İstanbul Öğretmen Okulu'na kabul ettirir ve bir yıl sonra mezun olur, bu son yıl çok yararlı geçmiştir, nedeni düşüncesine uygun arkadaşlar edinmiştir. Örneğin Hasan Ali Yücel, Pertev Naili Boratav, Nurettin Artam, Asım Us.

Ayrıca, aylarca hatta yıllarca sürdürülen aşklar da yaşanmıştır. Ayşe Sıtkı ve edebiyat öğretmeni Nahit Hanım gibi, fakat bukızların her ikisi de bu sevgiyetam karşılık vermemişler, ancak Sabahattin Ali için tek taraflı bile olsa, aşık olmak önemlidir. Nahit Hanım'a, şair Orhan Veli'de aşıktır. 1990'lı yıllarda yaşlanmış

olan ve yalnız yaşayan Nahit Hanım (1909-2002, ilk evliliği Vedat Fıratlı ile ikinci evliliği Arif Damar ile) Taksim'deki evinde, cuma günleri edebiyatçıları toplayacak, içkili, şarkılı şiirler, öyküler okunacak, anılar anlatılacaktır. Bu toplantılarda arkadaşım Alp Kuran'la (1929-2006) ben de birkaç kez bulundum. YÇ)

O günlerde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan bir bildiri yayınlanır, "Yabancı dil öğretmeni yetiştirmek üzere Avrupa'ya sınavla öğrenci gönderilecektir"

Sınavı kazanan Sabahattin Ali 1928 yılının sonbaharında Sirkeci'den trenle Almanya'ya hareket eder. Okul Postdam'dadır ve eğitim 4 yıldır. Nazilerin, Hitler'in ayak sesleri Almanya'da duyulmaktadır. Bir, iki yıl her şey çok iyi gider. Okulu sürdürdüğü gibi sanat çevrelerini de dolaşır. Yeni aşklar arar ve de bulur. Sonradan yazdığı Kürk Mantolu Madonna romanı o günlerin anısıdır.

Okulda bir Alman öğrenci "Türkler parazit gibi geldiler, onları kovmak gerek!" der. Sabahattin Ali, bu sözün altında kalmaz ve bu öğrenciye bir tokat atar. Bu tokat pahalıya patlar, ne yazık ki, yönetim tarafından okuldan kovulur. 4 yıllık okulu bitirmeden 2 yıl sonra yurda döner.

Yıl 1930'dur, Zekeriya ve Sabiha Sertel'ler 1924 yılından beri İstanbul'da Resimli Ay dergisini yayınlamakta, 1928'de Moskova'dan dönen Nazım Hikmet'te burada yazı yazmaktadır. Sabahattin Ali'de bu çevreye katılır. Aynı zamanda Nihal Atsız'la da arkadaşır, oysa 10 yıl sonra Nihal Atsız'la büyük kavgaları olacaktır.

Sabahattin Ali, öğretmenlik yapmak istemektedir ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı sınavları kazanır ve Aydın Sanat Okulu'nda öğretmendir, çok açık düşüncelidir, ülkenin kalkınması için aklına gelen her çareyi dostuyla da düşmanıya da paylaşır. Kısa sürede adı "Komünist"e çıkar.

Bir gün okulda bir öğrencinin dolabında "Kızıl İstanbul" adlı yasaklanmış gazete bulunur ve tek şüpheli Sabahattin Ali'dir. Okul tatile girerken, o cezaevine girer. 3 ay hapis yatar, duruşmada yaptığı savunma sonunda aklanır, bu 3 ay hapislik alacak hanesine yazılır. Hapiste yattığı günlerde ezilmiş insanları tanır, öyküler şiirler yazar, romanlar tasarlar. Şiirlerinden birkaç dörtlük şöyledir:

Göklerde kartal gibiydim, / Kanatlarımdan vuruldum;

Mor çiçekli dal gibiydim, / Bahar vaktinde kırıldım.

Coşkundum pınarlar gibi, / Sarhoştum rüzgarlar gibi,
çınarlar gibi; / Bir gün içinde devrildim.

İhtiyar

Ekmeğim bahtımdan katı, / Bahtım düşmanımdan kötü;
Böyle kepaze hayatı / Sürüklemekten yorulдум.

Sabahattin Ali, Konya Karma Ortaokulu'na atanır. Görevini sürdürürken, yeni yazdığı Kuyucaklı Yusuf adlı romanı Anadolu adlı yerel gazetede dizi halinde yayınlanmaya başlar. Roman 26ncı bölüme geldiği günlerde Sabahattin Ali'yle, gazetenin ortağı Cemal beyin (Kutay) araları açılır, tam o sıralarda gittiği bir toplantıda, coşkuyla şiirler okur, fakat Cumhuriyet Savcılığı'na gelen ihbarda, bir şiirde Gazi Mustafa Kemal'e hakaret içeriği bulunduğu savlanır. İhbarı yapanın Cemal Kutay olduğu tahmin edilir.

1932 yılı aralık ayında Sabahattin Ali yine tutuklanır, oğlunu görmek için Edremit'ten gelen annesi Hüsnüye hanım ve kardeşi Süheyla, onu ancak hapisanede görürler ve Edremit'e dönerler.

“Memleketten Haber” başlığını taşıyan bahis konusu şiirin ilk dördlüğü şöyledir:

“Hey anavatandan ayrılmayanlar
dereler durulmuş mudur?

Bulanık

Dinmiş midir oluk oluk akan kan?

Büyük hedeflere varılmış mıdır?”

7 Ocak 1933'te yapılan duruşmada yazara 12 ay hapis cezası verilir, karar temyize gider ve orada 2 ay daha eklenerek 14 aya çıkartılır. 800 mahkumun kaldığı Konya Cezaevi'nde çileli günler başlar. Arkadaşı Pertev Naili Boratav onu hiç yalnız bırakmaz, hatta maddi olarak ta yardım eder. Bir de okul arkadaşı ve aşkı Ayşe Sıtkı ile mektuplaşır. Yine şiirler yazılır, birkaç dördlüğü aşağıdaki gibidir:

İkinci Hapishane Şarkısından:

Ey gönül kuşa benzerdin, / Kafesler sana dar gelir;

Bir yerde durmaz gezerdin, / Hapishane sana zor gelir.

(30)

Bakmazsa senin yüzüne / Çok görme elin kızına;

Dışarda serbest gezene / Hapiste yatan hor gelir.

Üçüncü Hapishane Şarkısından:

Burada çiçekler açmıyor,/ Kuşlar süzülüp geçmiyor,

Yıldızlar ışık saçmıyor,/ Geçmiyor günler geçmiyor.

Avluda volta vururum; / Kah düşünür, kah otururum,

Türlü hayaller görürüm; / Geçmiyor günler geçmiyor.

Daha hapisliğinin yarısı dolmamışken, dostlarına yeni alışmışken, Sinop Cezaevi'ne nakli emri gelir. Gidiş yolu İstanbul üzerinden olacaktır.

20 saatlik tren yolculuğu, jandarmalar arasında, elleri kelepçeli, görenlerin acıma dolu bakışları, bazılarının da "Katil geliyor, uzak duralım!" gibi düşünceleri arasında İstanbul, oradan Galata Rıhtımı, Karadeniz gemisi, Sinop, 12 Mayıs 1933.

İnsanoğlu her şeye alışıyor, hatta hapishaneye bile. Aydınlanma, lambayla, koğuştakilerin hepsi dost, yemekleri paylaşmak, okunan yanık türküleri paylaşmak. Şiirler Sabahattin Ali'den:

Başın öne eğilmesin, / Aldırma gönül aldırma;

Ağladığın duyulmasın, / Aldırma gönül aldırma...

Dışarda deli dalgalar / Gelir duvarları yalar;

Seni bu sesler oyalar, / Aldırma gönül aldırma.

Kurşun ata ata biter; / Yollar gide gide biter;

Ceza yata yata biter; / Aldırma gönül aldırma.

Yazarın bu ve daha birçok şiiri bestelenmiştir.

29 Ekim 1933, yüce Türk Ulusu ,kurduğu Cumhuriyetin, bu gün 10 uncu yıl dönümünü algılamaktadır. 28 Ekim günü genel af ilan edilir. Sabahattin Ali’de 4 ay eksik, 10 ay hapis yattıktan sonra özgürlüğüne kavuşur. 3 Kasım günü İstanbul’a gelmenin ve sevgilisi Ayşe Sıtkı ile birlikte olmanın kıvancını yaşar.

Sabahattin Ali, yaşamını devlet memuru olarak sürdürmek ister. “Ben devletin parasıyla okudum, yurt dışına gittim, devlete borcum var, devlet memuru olmakla o borcu ödemek isterim.” der.M.E.Bakanı Hikmet Bayur’la konuşur, Orta Öğretim Müdürü Hasan Ali Yücel’e ricada bulunur. O günlerde, Atatürk için,cezaevinde yazdığı “Benim Aşkım” adlı şiir Varlık Dergisi’nin 15 Ocak 1934 tarihli 13ncü sayısının da yayınlanır, kısa sürede bakanlık katlarında da duyulur, Atatürk’ün de hoşuna gider ve Büyük Önder’in de onayıyla Ankara’da Neşriyat (Yayın) Müdürlüğü büro şefliğine atanması yapılır. O şiirden iki dördlük şöyledir:

(...)

Sensin çeyrek asırlık günlerimi dolduran,
Seni çıkarsam, ömrüm başlamadan bitiyor.

(...)

Kısacası ömrümü verdim ulu Gazi’ye,
Göğsümde şimdi yalnız onun aşkı yatıyor.

1935 yılında “Artık evlenmem gerekli” diye düşünür. Nahit Hanım, Melahat Hanım kendilerine eş bulup evlenmişler, Ayşe Sıtkı ise Sabahattin Ali’nin teklifini kibarca reddetmiştir. Sabahattin Ali, 5 yıl önce İstanbul Erenköy’e gittiğinde orada tanıdığı komşu kızı, lise öğrencisi Aliye’yi unutmamıştır. Hemen oradaki amcasına haber yollar, kızı ister. Kızın ailesi, “Poliste kötü sicille kayıtlı” diyerek olaya sıcak bakmaz, ama kız isteklidir. Sabahattin Ali zaten aşk aramaktadır, bu istek mektupla aşka dönüşür.

16 Mayıs 1935'te Kadıköy Evlendirme Dairesi'nde gençlerin nikah töreni yapılır, Ankara'da Menekşe apartmanının çatı katında artık iki kişiydiler, karı koca, bir de tahtakuruları vardı ama onlar şikayetçi değillerdi.

Ertesi yıl kucaklarında bebekleri (Filiz bebek) olduğu halde, askerlik zamanı gelir. İstanbul'da Yedek Subay Okulu, Eskişehir'de asteğmenlik. Askerlik sonunda Sabahattin Ali ve ailesi yine Ankara'dadır.

Yazarın ilk romanı Kuyucaklı Yusuf 1937 yılında yayınlanır. Bu 1931- 1932 yılları arasında Aydın Cezaevi'nde yatarken tanıdığı Yusuf'un yaşadıklarından etkilenecek yazdığı romandır. Olaylar ve çevre Osmanlı İmparatorluğu'nun 1900'lü yıllarına aittir. Eleştirmenlerden ve okurlardan olumlu not alır. Yapıt tam bir toplumsal eleştiridir. Toplumun en büyük düşmanı cehalettir. Baş karakter olan Yusuf, insanların zalimliği karşısında çevresine yabancılaşır, hatta düşman olur. Anadolu'daki varsılların nasıl eğlendikleri, yoksulların nasıl ezildikleri, aşk, cinayet, yiğitlik, korkaklık, ihanet hepsi anlatılır.

221 sayfalık bu romanın konusu kısaca şöyledir:

“Aydın'ın Nazilli ilçesinin Kuyucak köyünde bir eve giren eşkiyalar karı ve kocayı öldürür, evi soyarlar. Olayı yerinde incelemek üzere gelen Kaymakam Selahattin Bey, annenin ölüsü üzerine sarılmış ağlayan çocuğu görür. Öksüz ve yetim Yusuf bebeği evlat edinir. Fakat eşi Şahinde Hanım bu işten hoşlanmaz. Ailenin Muazzez adlı bir kızları vardır, Kaymakam Edremit'e atanır, ikisi yakın yaşta olan çocuklar birlikte büyürler. Yıllar sonra Muazzez güzel bir genç kız, Yusuf'ta, Muazzez'i hem seven, hem koruyan yakışıklı bir delikanlı olmuşlardır.

İlçenin varsılı Hilmi Bey'in oğlu karaktersiz, kötü düşünceli Şakir, Muazzez'e göz koyar. Bir gün bayram yerinde ona sarkıntılık eder, Yusuf, Şakir'i bir yumrukta yere serer ama aralarındaki düşmanlık artar.

Şakir, Muazzez'le evlenmek ister, babası Hilmi Bey'le bu konu üzerinde düşünür, plan yaparlar. Bir gün Kaymakam Selahattin Bey'i içirerek sarhoş eder, sonra kumar oynatır, büyük borca sokarlar, 320 altın. Bu borcu Muazzez'le evlenmek koşuluyla Yusuf'un arkadaşı Ali öder. Ancak düğün sırasında Şakir, Ali'yi tabancayla öldürür.

Babasınıyardımıyla, yalancı şahitlerle, rüşvetle Şakir hapislikten kurtulur.

Tüm bu olaylara dayanamayan Yusuf Muazzez'i kaçıtır, evlenirler, bu arada kaymakam ölür, yeni kaymakam Şahinde Hanımın isteğiyle Yusuf'a evinden uzak yerlerde görev verir. Yusuf günlerce evine gelemmez. Şahinde Hanım ise kızını da zorlayarak evde içkili sazlı yabancı erkekli eğlenceler hazırlar, Muazzez bu eğlencelerin oyuncağı olur.

Yine böyle bir içkili eğlence gecesinde Yusuf ansızın eve gelir, erkeklerin hepsi silahlıdır, Yusuf'ta silahını çeker, önce ampule ateş eder, sonra karanlıkta rastgele kurşun yağdırır, ışıklar yandığında diğerleri ölmüş, Muazzez yaralıdır.

Yusuf Muazzez'i alır, gider, ama Muazzez yolda ölür, Yusuf onu kendi elleriyle gömer.”

1938 yılı 29 Ağustos'ta Nazım Hikmet'in 20 yıllık mahkumiyet kararı onaylanır, 10 Kasım'da ise Atatürk ölür, İsmet İnönü Cumhurbaşkanı, Celal Bayar Başbakan, Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanıdır. Sabahattin Ali, Ankara'da Devlet Konservatuvarı'nda öğretmenliğe atanır. Kızılay'da Karanfil sokaktaki evi her zaman sanatçı arkadaşlarıyla dolar. Aralarında Sabahattin Eyüboğlu, Melih Cevdet Anday, Niyazi Berkes, Necati Cumalı, Orhan Veli'de vardır.

1 Eylül 1939'da İkinci Cihan Savaşı (İkinci Paylaşım Savaşı) başlar. Erkeklerin çoğu, Sabahattin Ali'de ikinci kez askere alınır. Görevli olduğu birlik İstanbul'da Haliç'tedir, o hem erlere eğitim yaptırmakta hem de Kürk Mantolu Madonna romanı üzerinde çalışmaktadır.

1940 Yılı'nın ilk aylarında askerlik biter, yazar Ankara'da ailesine ve dostlarına kavuşur. Savaşın ilk yılları Hitler'in zaferleriyle doludur. Naziler Avrupa'nın büyük kısmını işgal eder, sıra Rusya'ya gelir. Türkiye, İsmet İnönü'nün liderliğinde savaşa katılmamak için tüm diplomatik çareleri aramaktadır. Almanya'nın bu denli genişlemesi Türkiye'deki Turancılık akımına büyük bir enerji verir ve antikomünist hareket hızlanır. Ülke düşünce bakımından ikiye bölünmüştür, Türkçülük Akımı'nı izleyenler ki onlar Bozkurt, Çınaraltı, Orhun gibi dergilerde yazıyorlardı ve bu akımın başında Nihal Atsız vardı, karşılarında antiemperyalist cepheyi, Sabahattin Ali, Rifat Ilgaz, Orhan Kemal, Adnan Cemgil, Niyazi Berkes vb. temsil ediyordu.

Sabahattin Ali, 1940 yılında Remzi Kitabevi tarafından yayınlanan 267 sayfalık romanı, İçimizdeki Şeytan'dasağcı yazar Nihal Atsız'ı eleştirir, onun gibi

Düşünenleri yerer, gülünç durumlara sokar. Yapıt, çok satar, çok okunur. Atsız, bu romanı örnek göstererek Sabahattin Ali'ye Orhun dergisinde "Vatan haini vekomünist" der, hatta onu düelloya çağırır. Sabahattin Ali ise, Hasan Ali Yücel'e danışarak Atsız'a "Hakaret Davası" açar. Duruşma 3 kez görülür, hatta birinde Turancı gençler Sabahattin Ali'yi dövmeye kalkarlar. 9 Mayıs 1944'teki son duruşmada Sabahattin Ali'nin başarılı savunmasından sonra Nihal Atsız, 6 ay hapis ve 140 lira para cezasına çarptırılır. Bu ceza ertelenir ama Sabahattin Ali'nin aydınlar, özellikle gençler arasında saygınlığı artar.

"İçimizdeki Şeytan" adlı romanın konusu kısaca şöyledir:

"Ömer'le Nihat, iki arkadaş vapurda sohbet ederek giderler. Ömer biraz ilerde oturan kızı görür, gözünü ondan ayıramaz, aşık olmuştur. Kızın yanında oturan kadını hemen tanır, Emine teyzesidir. Onlara yaklaşır, konuşurlar, her şeyi öğrenir.

Adı Macide olan güzel kız Balıkesir'de oturmaktadır, müzik yeteneği çok yüksektir. Konservatuar'da eğitim görmek üzere İstanbul'a gelmiştir. Ömer'in teyzesinin evinde kalmaktadır. Ömer'in evi de teyzesine yakındır. Akrabalık bahanesiyle teyzesine daha sık giden Ömer, Macide'yle iyice anlaşır, sevgileri karşılıklıdır.

Macide'nin Balıkesir'deki babası ölür, ailesi her ay Emine teyzeye gönderdiği parayı gönderemez. Macide artık o evde yük olmuştur, bir tartışma sonunda evden çıkar ve Ömer'in evine gelir.

Ömer'le Macide birlikte karı koca gibi yaşamaya başlarlar. Ömer'in arkadaşlarının özellikle Nihat'ın alışılmamış düşünceleri vardır, Macide bunlardan sıkılır ama ses çıkaramaz.

Macide, Ömer'le gittikleri bir davette Balıkesir'de öğretmeni olan Bedri adlı piyanistle karşılaşır, Bedri, Ömer'in de eskiden arkadaşıdır ve Macide'ye karşı içinde tatlı duygular taşımaktadır, üçü konuşurlar, eğlenirler.

Bu arada parasızlık kendini gösterir. Ömer çalıştığı postanede veznedarın, usulsüz olarak hesabına para geçirdiğini öğrenir ve ondan zorla bir miktar para alır.

Bir derneğin verdiği temsili izledikten sonra gittikleri gazinoda Ömer eski bir kız arkadaşına yakınlaşır, onunla vakit geçirir, yanındaki Macide'yi unuttur.

bunu gören Macide onu bırakmaya karar verir, ama bu kararını uygulayamadan Ömer, veznedardan aldığı para nedeniyle tutuklanır, cezaevine konur.

Ömer, iki hafta sonra, cezaevinden çıkar ama Macide'yi mutlu edemeyeceğini anlar, Bedri yıllarca sevdiği Macide ile mutlu bir yuva kurar.

1944 Yılı'nda, Almanlar savaşı kaybetmek üzeredir, İsmet İnönü, 20 Mayıs günü yaptığı tarihi konuşmasında "İrkçılığın ve Turancılığın Türk Ulusu'na yalnız bela ve felaket getireceğini" belirttikten sonra bu siyasetin liderleri olan Yüzbaşı Alpaslan Türkeş, Reha Oğuz Türkkkan, Zeki Velidi Togan, Orhan Şaik Gökyay ve diğer 20 kişi tutuklanır, 3 ay hapis yatarlar, Orhun dergisi de kapatılır. Aradan yıllar geçer, 1978 yılında Nihal Atsız'ın oğlu Yağmur Atsız sosyalist olmuştur ve Cumhuriyet gazetesinde yazı yazmaktadır.

Sabahattin Ali'nin üçüncü ve son romanı Kürk Mantolu Madonna'dır. Yazarın Almanya'da öğrenci olarak kaldığı yıllarda yaşadıklarından esinlenerek yazdığı yapıttır. Raif Efendi'nin gençlik günlerinde başından geçen olaylar, onarılması olanaksız pişmanlıklar, düş kırıklıkları, psikolojik analizler, okura yansıtılır. Sonuç "İnsan anlaşılması en zor varlıktır." 192 sayfa olan romanın konusu kısaca şöyledir:

"Raif Efendi Edremit'in Havran ilçesindedir. Babası onu sabun yapımı konusunda işlerini geliştirmek için Almanya'ya gönderir. İçine kapanık fakat sanatla ilgisi olan genç, boş zamanlarında sanat galerilerini dolaşır. Bir gün, bir resim sergisinde gördüğü kadın tablosuna hayran olur. Her gün aynı yere gider, aynı tabloyu izler, resimdeki kadına platonik olarak aşık olur. Sonunda tablonun sahibi ile karşılaşır. Bu resimdeki kadın, sanatçı Maria Puder'dir. Aralarında arkadaşlık başlar, sık sık buluşur gezer, güzel vakitler geçirirler.

Havran'dan bir haber gelir, Raif Efendi'nin babası ölmüştür. O, ivedi memlekete döner, Maria Puder ile ilişkileri mektuplarla sürer. Bir süre sonra mektuplar da kesilir. Aradan çok uzun zaman geçer, Raif Efendi pek sevmediği bir kadınla evlenir.

On yıl sonra Ankara'da Maria'nın bir akrabasıyla karşılaşır. Ondan, "Ayrıldıklarında Maria'nın hamile olduğunu, doğum sırasında öldüğünü öğrenir."

Tüm bunları defterine yazan Raif, defteri bir arkadaşına verir ve yakmasını söyler. Arkadaşı defteri yakmaz ve okur."

1945 yılında Almanlar savaşı kaybeder, Türkiye son anda Almanya'ya savaş açar. Rusya doğu Avrupa ülkelerinin hemen tümünü kontrolü altına alır. Üstelik Stalin Türkiye ile olan dostluk anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini ister, doğu vilayetlerimiz ve Boğazlar üzerinde hak iddia eder. İsmet İnönü bu isteğe hemen karşı çıkarsa da ülkede Rusya'ya karşı bir nefret uyanır. Ankara'da o dönem oluşan bu havada, ülkedeki tüm sosyalistler, aydınların çoğu "komünist" damgası yer. CHP içinde de bölünmeler başlar, İnönü çok partili yaşama geçişin kapısını açar, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü yeni bir parti kurarlar, adı Demokrat Parti olur. Bu parti iktidara geldikten sonra Türkiye'de sosyalistler için yaşam hakkı kalmaz, cezaevleri dolar, işkenceler artar. Nazım Hikmet'in, Sabahattin Ali'nin Rıfat Ilgaz'ın ve daha birçok sol düşünceli yazarların kitapları toplanır, yasaklanır, bu yasak 1965 yılına dek 18 yıl boyunca sürer.

4 Aralık 1945 günü ünlü "Tan Baskını" gerçekleşir. Sabahattin Ali'nin de yazı yazdığı Sertellerin Tan gazetesi binası ve basımevi kışkırtılmış gençler tarafından balyozlarla, demir çubuklarla kırılır, harabeye döner. Beyoğlu'ndaki ABC Kitabevi'de "komünist kitapları yayınlıyor" diye bu taşkınlıktan payını alır.

Sabahattin Ali'nin Devlet Konservatuari'ndeki görevine son verilir, ama o İstanbul'da adı ölümsüzleşecek bir dergi çıkarmak için Türk gülmecesinin amiral gemisi Aziz Nesin ve solcu yazar Rıfat Ilgaz'la birleşir, tam bağımsızlık ve özgürlük savaşını sürdürecektir Marko Paşa'yı yayınlarlar. Marko Paşa, aslında İkinci Abdülhamit'in hekimbaşısıdır, Sakız adası doğumlu bir Rum'dur, 1888 yılında Burgaz Adası'nda ölmüştür. Herkes ona dert yandığından, halk arasında "Derdini Marko Paşa'ya anlat" bir deyim olarak kalmıştır, iyi Türkçe bilmediğinden hastaları dinleyip "Anladım" der, sonrada "Peki neyin var?" diye sorarmış.

Marko Paşa'nın ilk sayısı 25 Kasım 1946'da 6000 olarak yayınlanır. İlk iki günde gazete satılır, biter. Eleştiriler, baştakileri çok rahatsız eder. İkinci sayı 10 000, üçüncü sayı 15 000 adet basılır. Haftalık olarak çıkan bu gazete için Mehmet Barlas'ın babası Cemil Sait Barlas "Kökü dışarıda" diyerek savcılığa başvurur. Dördüncü sayıda Aziz Nesin ve Sabahattin Ali gözaltına alınır, yılbaşını emniyette geçirirler. 6 Ocak 1947 günü beşinci sayı 60 000 adet basılır ve satar.

Sabahattin Ali, İstanbul'da Nazım Hikmet'in de avukatlığını yapan Mehmet Ali Cimcoz'un evinde kalmaktadır. Cimcoz, aynı zamanda Atatürk'ün çok yakını

(37)

Salâh Cimcoz'un yeğenidir. Yazarın, Cimcozlarla dostluğu çok derindir, tüm tasarılarını, gelecek için düşlerini onlarla paylaşır.

1947 yılının Mayıs ayında gazetenin 22 nci sayısı okurlarla buluşur, aynı zamanda da kapatma kararı gelir. Bu 22 ay içinde 11 basımevi değiştirildi, yazarlar 10 kez mahkemeye verilmiş ve hapis yatmışlar, dağıtıcıların parmak izleri alınarak fişlenmiştir. Fakat yılmayan, savaşmayı sürdüren cesuryürekli üç yazar Marko Paşa yerine Merhum Paşa adlı gazete çıkarırlar

Merhum Paşa, 26 Mayıs 1947 günü yayınlanır ama bu ilk ve son sayısıdır. Nedeni Aziz Nesin ve Sabahattin Ali tutuklanmıştır ve üç ay hapis cezası alırlar. Suçları, önceki yazılarının birinde Cemil Sait Barlas'a hakaret etmiş olmasıdır. Sultanahmet Cezaevi'nde yatan Sabahattin Ali'yi eşi Aliye Ali, yanında kızı Filiz ile Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ziyaret ederler. Bir ay burada kalan Sabahattin Ali diğer iki aylık cezasını Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'nde çeker.

Eylül başında üç aylık ceza dolar, özgür olurlar ve üç ünlü yazarın 8 Eylül 1947'de çıkaracakları yeni gazetenin adı "Malumpaşa" olacaktır. Bu gazetenin ömrü de 5 sayı olur. Bundan sonra "Paşa" lardan vazgeçerler, çıkardıkları gazetenin adı "Alibaba" olur. 16 Aralık 1947 dördüncü ve son sayısı yayınlanan Alibaba, egemen güçlere hakaretlerle doludur. "Uşak Ruhlu" başlıklı yazının son satırları şöyledir:

" Peki, nasıl oluyor da, aramızdan türeyen bu adamlar bu kadar haysiyetsiz, bu kadar şahsiyetsiz, bu kadar uşak ruhlu olabiliyorlar?

Herhalde bu milletle bir ilişkileri kalmamış ta ondan."

Gazetenin yayımından üç gün sonra Sabahattin Ali tutuklanır, 13 Aralıktaki duruşmada serbest bırakılır.

1948 yılının ilk günlerinde Mehmet Ali Aybar'ın "Zincirli Hürriyet" adlı gazetesinde yazdığı yazı son yazısıdır ve son tümcesi de şöyledir:

"Gerçek tehlike ülkemizin bağımsızlığını, özgürlüğünü ve varlığını tehdit eden bugünkü yeteneksiz iktidarın devamıdır."

Sabahattin Ali, 1948 yılının Şubat ayında herkesi şaşkırtan kararını açıklar:

"Kamyunculuk yapacağım!" Kimse onu bu kararından vazgeçiremez.

(38)

Mehmet Ali Cimcoz ve Adalet Cimcoz'un yardımıyla bir kamyon ayarlanır, adı Salim olan bir de sürücü bulunur, önce Ankara'dan Urfa'ya yük taşınır, sonra Mart ayında Trakya'dan peynir yüklemek ister. Asıl amaç ne peynir, ne de kamyonudur, Sabahattin Ali yurt dışına kaçmak ister, eşini ve çocuğunu da sonra aldıracaktır. Oradan savaşıni daha özgürce sürdürebilecekti.

Önce hapissheneden tanıdığı berber Hasan, sonra onun yardımıyla sınırdan adam kaçıрма işlerini birkaç kez yapmış olan Ali Ertekin bulunur. Ali Ertekin'in alacağı para (200 Lira) da anlaşma sağlanır. Kaçış planı tamamdır, para berber Hasan'da duracak, iş bittiğinde Ali Ertekin'e verilecektir.

29 Mart 1948 günü sözde peynir almak için sürücü Salim'in kullandığı kamyonla Sabahattin Ali ve Ali Ertekin Kırklareli'ne doğru yola çıkarlar. Geride kalanlardan yalnız Rasih Nuri İleri gerçeği bilmektedir, Sabahattin Ali, ona iki mektup vermiştir, yurt dışına gittiğinde biri eşi Aliye Ali' ye diğeri Mehmet Ali Cimcoz'a verilecektir.

1 Nisan günü her işin başarıyla bittiği, Sabahattin Ali'nin de Bulgaristan'a geçtiği sanılmaktadır. Ali Ertekin, berber Hasan'dan parasını almış ve ortadan kaybolmuştur. Rasuh Nuri İleri mektupları sahiplerine verir. Artık yapılacak iş Sofya radyosundan "Bir Türk Sosyalistinin Bulgaristan'a sığındığı" haberini beklemektir. Aradan aylar geçer, hiçbir ses çıkmaz.

1948 yılının yaz aylarında yani üç, dört ay sonra, Kırklareli'nin Istranca dağlarında çobanlar bir ceset bulur ve jandarmaya haber verir. Çürümüş, kemikleri görünen cesedin, üzerindeki elbiseden, ceplerinden çıkan kağıtlardan kalemlerden, yapılan otopsilerden Sabahattin Ali'ye ait olduğu anlaşılır.

28 Aralık 1948 günü Ali Ertekin, Sabahattin Ali'yi öldürdüğünü itiraf ederek tutuklanır. 12 Ocak 1949 günü çıkan gazetelerin başlığında "Sabahattin Ali öldürüldü" yazar. Katil, polise verdiği ifadesinde: "Ben onu milli duygularla öldürdüm, o uyuyordu, önce omuzuna odunla vurdum, ikinci kez başına vurdum, surati, kulağı kan içinde kaldı. Ölmüştü. Çantasını alarak Kırklareli'ne gittim, berberden paramı aldım, İstanbul'a geldim." der.

30 Nisan'da ilk duruşmada hiç konuşmaz, Adli Tıp'a gönderilir, 10 gün sonra "Akli başındadır." raporu alınır.

(39)

24 Haziran'daki ikinci duruşmada " Sabahattin Ali, bana Bulgaristan'dan Rusya'ya geçeceğini, orada teşkilat kurup Türkiye'de isyan çıkarıp, rejimi değiştireceğini söyledi. Ben milli duygularla deliye dönmüş, bilincimi kaybetmişim." der.

1 Ekim duruşması gizli yapılır, Milli Emniyet Teşkilatı bilgi verecektir. Mahkemeye gönderilen bir yazıda "İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün Ali Ertekin'e 100 Lira ikramiye verdiği" belirtilir.

Türkiye çok partili döneme geçmiştir. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde Demokrat Parti tek başına iktidara gelir. İsmet İnönü cumhurbaşkanlığı koltuğunu Celal Bayar'a devreder. Adnan Menderes artık başbakandır.

15 Ekim 1950'de Sabahattin Ali davası sonuçlanır. 4 yıl hapis cezasına çarptırılan katil Ali Ertekin, yargıca ve savcıya teşekkür eder, "Sağolun!" der. Kısa süre sonra ülkede Genel Af ilan edilir, katil toplam 2 yıl hapis yatar ve serbest kalır.

Bazı çevrelerin inanışına göre Sabahattin Ali, karakolda jandarmalar tarafından dövülürken ölmüş, cesedini dağ başına bırakmışlar ve ardından bu senaryo uydurulmuştur.

Sabahattin Ali, 41 yıllık yaşamında 3 roman, 64 öykü, gazetelerde yüzlerce köşe yazısı, ünlü sanatçılar tarafından günümüzde bestelenip okunan şiirler bırakmıştır.

Tüm yapıtlarında, Deniz Gezmiş gibi "TAM BAĞIMSIZLIĞI" savunan, cezaevinin kalın duvarları arasında "Başın öne eğilmesin!" diyen, şiirleri yüreklerimizi titreten, yiğit, cesur yazarımız Sabahattin Ali'yi hiçbir zaman unutmayacağız.

Hasan Akarsu

Ozan, yazar Döndü Açıköz 1959 Bartın-Ulus doğumludur. Şiir, deneme, anı yapıtlarıyla tanınır. 2023’te arkadaşlarıyla birlikte Mor Safran Kültür Sanat dergisi çıkarmaya başlar ve aynı adla bir dernek kurup çalışırlar. “Atatürk’ün Kızı” yeni deneme-anı yapıtıdır ve Safranbolu, Karabük çevresindeki sanat etkinlikleriyle ilgili yazıları ve çocukluk anılarını kapsar. Önsöz yazısında, “Kendi içinde kaybolduğunu anladığında” yazarak kurtulduğunu, çok söz yerine az sözü seçtiğini, kendi yüreğini sevdiğini, içindeki yalnızlık ölmesin diye yazdığını vurgular.

Yazar, her şeyden önce Atatürk’ün Kızı olduğunu, Atatürk’ün sağladığı kolaylıklarla bugünlere geldiğini anımsar. “Atatürk’ün kızı olmak, bir soy değil, bir sorumluluktur” der. (s.9).Çocukluğunu, yaşadığı köyünü, dedesini, anneannesini unutamaz. Trabzon Atatürk Köşkü’nü gezdiğinde duygularını yansıtırken, bugün yaşanan kadına şiddet olaylarını kınar. Atatürk devrimlerine, laikliğe sahip çıkılması gerektiğini belirtir. “Kimliğim yurt yurt gezmektedir” derken de yurt sevgisini, anılarını şiirsel bir dille anlattığı gözlenir. İnsan yaşamında eğitimin önemini belirtirken gerçeğin ozanın aynası olduğunu bilir.

Kentleri sanat etkinlikleriyle güzelleştirmek

Döndü Açıköz, yaşadığı yerlerde sanatı sevdirmek için elinden geleni yapar. 2013’te onu Devrek Baston Şenliği’nde sanatçı arkadaşlarıyla görürüz. 23-28 Temmuz 2019’da yapılan 30. Uluslararası Devrek Baston Şenliği de ağırlanan sanatçılarla önemli izler bırakır. Yazar, H. Kalyoncu, Abdülkadir Budak, Bedri Karayağmurlar, Halil İbrahim Özcan, İbrahim Tığ, Ahmet Telli, Lütfiye Aydın, Ayşe Sarısayın, Mehmet Erte, Kürşat Coşgun vb. sanatçılarla buluşmanın sevincini yansıtır. Çocukluk anılarına değinirken “Her çocuk, anne, babanın not karnesidir” der (s.62). Karabük kentini, “Cumhuriyet’in ilk çocuğu” olarak görür. 1937’de temeli atılan Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın yurdumuz için önemini bilir. “İnsan en çok kendinden yorulur”, “İnsan bazen insan olmaktan yorulur” derken de sıkıntılarını anımsar. 2024’te Mor Safran Kültür Sanat Derneği olarak gerçekleştirdikleri Şiir ve Müzik” etkinliğini, Karabük ve Safranbolu’daki kültür sanat etkinliklerini katılımcı sanatçılarla birlikte anlatır. Şiir İstasyonları Programı’nı, Karabük Tren Garı’nda yaptıkları gibi Zonguldak’a da giderler. Safranbolu’nun Ilbarıt köyünde yaşayan Ressam Recai Demirsöz’ü dernek olarak ziyaret ederler. Yazar köyün doğasını yansıtırken Tekirdağ’da da valilik yapan Cemalettin Sevim’in Karabük Valisi olarak köydeki müzeye katkı sağladığını belirtir. Karabük Belediyesi’nin düzenlediği “Kitap Günleri”nde onlarca sanatçının bir arada olması ayrı bir “Sanat Rüzgârı” estirir.

Ozan, yazar Döndü Açıköz, çevresindeki sanat etkinliklerini düzenlerken, etkinliklere katılırken“ Atatürk’ün Kızı” olmayı hak ettiğini kanıtlar. Taşra kentlerindeki ozanların sıkıntılarını da yansıtır.

(*) Atatürk’ün Kızı-Döndü Açıköz, Deneme-Anı, Tunç Yayıncılık, Şubat 2026, 128 s.

ANKARA YOLUNDA

HİKMET KURTER

Geçenlerde bir iş için otobüsle Ankara'ya gidiyordum. Yolun daha ilk kilometrelerinde uzun boylu, beyaz tenli, lacivert üniforması içinde periler kadar güzel bir hostes mikrofonu eline alarak,

-Sayın Yolcularımız, dedi. V... Turizm'in 12.00 Ankara seferini yapan otobüsüne hoş geldiniz. Birlikte geçireceğimiz yaklaşık altı saat boyunca her türlü istek ve şikâyetinizi otobüs personeline bildirmenizi rica ederiz. Kaptanınız Remzi Türker ve hostesiniz ben Sibel Güçal hepinize iyi yolculuklar dileriz.

Bu konuşmanın ardından yarım saat geçmemişti ki bir cep telefonunun elektronik sesi ortalığa yayıldı. Hemen ön çaprazımda oturan sarışın, kırk yaşlarında bir adam telefonu eline alarak,

-Alo... Ben Muhittin... Muhittin Kutay, diye karşılık verdi. Sen miydin İnci?.. Bir otobüsteyim... Ankara'ya gidiyorum... Hiç unuttur muyum çocuğum? Sınıfını geçerek ödülü hak ettin. Şimdi dile benden ne dilersen!.. Yazlığa mı?.. Ankara'dan döner dönmez sizi yazlığa götüreceğim. Başka?.. Sana dağ bisikleti almaya daha önceden sözüm vardı zaten. Daha başka?.. Eve erken dönmemi mi istiyorsun? İşlerim çok yoğun. Üç günden önce bitirebileceğimi sanmıyorum. Ama sana söz, hafta sonunu babacığınla geçireceksin. Telefonu annene verir misin kızım, biraz da onunla konuşayım... Annen evde yok mu?.. Peki, anlıyorum. Şimdi kapatayım da daha sonra sizi ben arayayım. Senin o elma yanaklarından öperim, yavrucuğum.

Telefonu kapatan Muhittin Kutay yanı başındaki gazeteleri okumaya koyuldu.

Otobüs Gebze'yi geçerken ay parçası hostes çay, neskafe servisine başladı.

Muhittin Bey sanki çok önemli bir şeyi hatırlamış gibi birdenbire okuduğu

(42)

gazeteyi yanındaki boş koltuğa bıraktı ve hızlı hızlı telefonunu tuşladı. Telefon açılınca,

-Allo... Sami?... Muhittin ben, diye konuşmaya başladı. Nasılsın, ne yapıyorsun, bir hatırını sorayım diye aramıştım... Ne olsun, yuvarlanıp gidiyoruz işte... Yoldayım, otobüsle Ankara'ya gidiyorum... Hayır, sana inmeyeceğim. Otelde yer ayırttım... İş takibi için... Neden mi ben geliyorum? Kurda."Ensen neden böyle kalın?" diye sormuşlar. "Eee," demiş, "kendi işimi kendim görürüm de ondan." Sami'ciğim, bu zamanda kime güvenip de işini gücünü emanet edeceksin. İnsanlar bir şeyi yapmakta değil, bozmakta çok hünerliler. Küçük bir hata, yılların birikimini, çabasını bir anda silip süpürür, yok eder... Yok, vallahi sana gelemeyeceğim. İş çok önemli. Bir dahaki sefere inşallah!.. Zaten kafam da çok dumanlı bugünlerde... Baksana memleketin haline. Hükümet ha düştü ha düşecek! Muhalefet partileri gensoru oylamasıyla hükümeti alaşağı ederlerse, yandı gülüm keten helva. Bizim bütün iş bağlantıları, sil baştan... İşte kardeşim, zihnim bu düşüncelerle karmakarışık. Sana uğrayıp bir de senin keyfini kaçırmak istemiyorum. Hadi, en kısa zamanda görüşmek dileğiyle selamlar, sevgiler, hanımefendiye hürmetler... İstanbul'a geldiğinde mutlaka bekliyorum.

Telefonun kapanmasıyla geniş otoyolda hızla ilerleyen otobüsün homurtusundan başka bir ses duyulmaz olmuştu.

Hostes Sibel az önce dağıttığı içeceklerin boş kaplarını toplarken yolculara teker teker,

-Başka bir isteğiniz var mıydı efendim? diye soruyordu.

Tam bu anda çınlayan telefonu açan Muhittin Bey,

-

(43)

Efendim?.. Kim?.. Vayyy Cabir'ciğim sen miydin yahu? diye bir çığlık attı. Nerelerdesin hayırsız? Aylardır ne sesini duyan var ne de yüzünü gören. Aniden sırta kadem bastın. Ama senin bu suskun, bu sessiz, karda gezip izini belli etmeyen halini iyi bilirim. Gene bir volinin peşinde olduğun muhakkak. Dur bakalım, elbet bu işin de kokusu çıkar yakında... Ben mi?.. Yoldayım, bir iş için Ankara'ya gidiyorum... Efendim?.. Hayır, öğle haberlerini dinlemedim. Neden sordun, önemli bir şey mi var?.. Neee?.. Akaryakıtta zam mı yapıldı?.. Doğru mu söylüyorsun?.. Yahu, üç ay içinde bu kaçınıcı zam!.. Gel de demokrasiden, insan haklarından söz et şimdi. Yok kardeşim, bu ülkede demokrasinin kırıntısı yok...

Ankara yolcusu lafının arkasını getirmede, sustu. Bir öne bir arkaya göz attıktan sonra,

-Duyan da beni yanlış anlayacak, diye alçak perdeden devam etti. Kızınca dilime engel olamıyorum işte. Ben demokrasi tamamen yok demek istemedim. Aslında pekâlâ da girişim özgürlüğünün sınırlanmadığı, ket vurulmadığı bir ülkede yaşıyoruz. Bu sayede biz de çalışıp ekmeğimizi kazanıyoruz. Ama böyle tepeden inme kararları demokrasiyle bağdaştırmak mümkün değil. Neyse, konuyu değiştirelim artık... Niye mi gidiyorum? O da bende saklı kalsın Cabir'ciğim, söylemeyeyim daha iyi. Hem sonra sen de her konuda ser verip sır vermeyen biri değil misin?.. Şimdi görüşmemizi bitirmeme izin ver. Mağazayı arayayım da bir an önce gerekli önlemleri alsınlar. Hoşça kal dostum!

Muhittin Kutay telefon kapanır kapanmaz yeni bir numarayı aradı. Karşı taraf meşguldü. Bir daha, bir daha denedi... Hiçbir sonuç alamadı. Aradığı yeri çıkartamadıkça söyleniyor, kızıyor, köpürüyordu. Neden sonra istediği yeri düşürebildi.

(44)

-Mustafa... Mustafa... Benim... Muhittin!.. diye kızgınlıkla söylendi. Yokluğumda siz orada ne haltlar karıştırıyorsunuz?.. Gereksiz yere kullanmayın şu telefonu demedim mi ben size? Mağazaya ulaşmak yarım saatimi aldı neredeyse. Bu sırada ya çok önemli telefonlar geldiye! Ya bir iş bağlantısı bu yüzden kaçtıysa!.. Bak Mustafa, bu son olsun! Bir daha böyle bir durumla karşılaşırsam kendini kapının önünde bulursun, ona göre!.. Hayır, hayır, hiçbir şey söyleme!.. Şimdi sızlanmayı bırak da beni iyi dinle! Akaryakıtta yeni zam gelmiş. Bu demektir ki bizim ürünlerin de zamlanması an meselesi. Mağazadan toplayabildiğin kadar malı topla, depoya taşı. Ama dikkatli ol, bir falso yapma sakın! Döndüğümde mazeret kabul etmem bak!.. Hadi, şimdi kapatıyorum.

İstanbulu işadamı arkasına yaslanarak bir sigara yaktı. Sigaranın dumanını birkaç kez içine çektikten sonra telefonunu yeniden çevirdi.

-Alo... İyi günler... Babacan Oteli mi?.. Ben, Muhittin Kutay. İki kişilik oda ayırtmıştım... Evet, Muhittin Kutay... Süit ayırdınız demek... Güzel, çok güzel... Oda numarası?.. Anlaşıldı... Peki öyleyse, akşama görüşmek üzere, dedikten sonra telefonu kaptı ve sigarasının geri kalanını büyük bir keyifle içti.

Otobüs Bolu'yu geride bırakmıştı.

Hostes Sibel Güçal yolculara kola ve kek dağıtıyordu ki telefon bir kez daha çaldı. Telefonu eline alan Muhittin Bey,

-Alo... Aaa... Gülin sen misin? dedi. Tam seni aramayı düşünürken karşıma çıkıvermen çok hoş bir sürpriz... Kalp kalbe karşıdır derler, doğruymuş karıcığım. Daha önce İnci ile konuştum, evde değildin... Kapıdan içeri şimdi girdin, alışverişten geliyorsun demek?.. Palamut mu aldın?.. Palamudu tavada pişireceksin de hangi unu kullanacağını biliyor musun peki?.. Hayır, hayır... Beyaz unla değil, mısır unuyla

(45)

kızartman gerekir... Ben mi?.. Yoldayım... Ankara'ya... Üç gün sürecek... Efendim?.. Hayır karıcığım, tek başınayım. Yanımda başka birisi ne arasın ki?.. Yoksa bana inanmıyor musun?.. Yaramazlık yapmak mı?.. Vallahi günahımı alıyorsun. Üç gün boyunca bir toplantıdan ötekine koşuşturup duracağım. Başımı kaşımaya vaktim olmayacak. İşadamı olmak kolay değil hayatım. En geç hafta sonu dönerim... Tamam, kendime dikkat ederim, merak etme sen. Kızımı da seni de gözlerinizden öperim.

Muhittin Kutay telefonu kapadı. Kendi kendine neşeyle bir şeyler mırıldanırken yeniden cep telefonu üzerinde gezinen parmakları yeni bir yeri buldu.

-Alo... Feriha?.. Evet, benim. Babacan Oteli'nde yerimiz hazır, hem de süt, dedi. İş güç bahanesiyle birlikte geçirilecek üç koca gün, fena mı?.. Sen ne zaman yola çıkıyorsun?.. Havaalanındasın, uçağa binmek üzeresin, öyle mi? Benden önce Ankara'da olursun. Akşam yemeğimizi Atakule'de yeriz... Yanında giysin mi yok?.. Alalım sevgilim. Sana canım feda... Hangi mağaza dedin?.. Onun Ankara'da şubesi var mıydı?.. Tamam öyleyse, dediğin yere git, kendine elbise beğen. Ben gelip seni orada bulurum. Hadi sevgilim, kapatıyorum, öptüm.

Otobüs Ankara'ya iyice yaklaşmıştı.

Hostes Sibel Güçal kola ve kekten arta kalan çöpleri toplarken yolculara,

-Başka bir arzunuz var mı efendim? diye soruyordu.

Hostesin iç gıcıklayan sesini duyan erkeklerin çoğu, onulmaz bir hastalığa yakalanmış gibi kıvranıyor, zorlukla soluk alıyor, ağızlarından anlaşılmaz mırıltılar çıkıyordu.

Aynı soruyla karşılaşan Muhittin Bey ayağına kadar gelen kısmeti tepmeyerek,

-Evet var, dedi.

(46)

Hostes,

-Nedir Beyefendi? dedi.

-Telefon numaranız.

-Telefon numaram mı?.. Firmamızın içtüzüğü, yolcularımıza telefon numaramızı vermemizi kesinlikle yasaklamıştır efendim.

-Olsun, siz gene de verin.

-Versem, ne işinize yarayacak?.. Hiç boş vaktim olmuyor ki.

-Dünya hali bu, belli mi olur?.. Bakarsınız, kendinizi tamamen boşlukta hissettiğiniz, sorunlarınızı, dertlerinizi paylaşmak istediğiniz bir dostun arayışı içinde olduğunuz bir gün gelir, işte o an, beni yanı başınızda bulursunuz.

Sibel Güçal kısa bir kararsızlığın ardından Muhittin Beyin kulağına eğilip hiçbir yolcunun duyamadığı bir şeyler fısıldadı ve yarım bıraktığı çöp toplama işine geri döndü.

Az sonra firmanın özel garajında otobüs boşalırken İstanbullu işadami ile güzel hostesin göz göze gelerek birbirlerine gülümsediklerini benden başka fark eden olmadı.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene
görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü, deneme,
eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni:
Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu: Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba,
Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran Kapak düzenleme:
MUSTAFA AZİZ DURMUŞ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini
koymayı görev bilir. Başka bir yerde yayınlanmış yazılar
dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez.
Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu
yazarlarındır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti
ödemez. DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
